Příručka pro potkanáře

Specializovaná organizace chovatelů potkanů

Příručka pro potkanáře kapesní vydání

Je toho hodně? Tak to jste ještě neviděli plnou verzi…

Text a ilustrace: Ing. Markéta Čacká
Grafická úprava: Tereza Lubijová
Fotografie: P. Mgr. Robert Bergman, Ing. Šárka Škutová a Věrka Rožníčková
Vydala Specializovaná organizace chovatelů potkanů v Praze v roce 2022

Obsah

Úvod **6**
S čím dopředu počítat? 6
Kolik potkanů pořídit? 6
Jsou lepší samci nebo samice? 7
Kde potkany sehnat? 7
Bydlení pro potkany **8**
Jaké rozměry má mít klec? 8
Na co si při výběru klece dát pozor? 9
Jaké vybavení je pro potkany vhodné? 9
Domečky nebo hamaky? 10
„Co dělat, když mi potkani koušou hamaky?“ 10
Patra nebo tunely? 11
Jaké vybrat misky na krmení? 11
Do čeho dát vodu? 12
„Jak si poradit s tekoucí nebo špinavou napáječkou?“ 12
Potřebují potkani běhací kolečko? 12
A co záchod? 12
Ještě něčím se vybavit? 13
Jakou podestýlku potkanům dát? 13
Co je nevhodná podestýlka? 13
Můžou mít potkani dřevitou podestýlku? 14
Co další typy podestýlek? 14
Jak podestýlku do klece dát? 14
Krmení potkanů **15**
Jaké mají potkani nároky na výživu? 16
Jak vybrat vhodné komerční krmení? 17
„Co s krmením, ve kterém jsou moli?“ 17
Na co si u komerčního krmení dát pozor? 18
Co když si chci doma krmení pro potkany dělat sám? 18
Jaké ovoce a zeleninu potkani mohou? 20
Můžou se potkanům dávat zbytky z lidské kuchyně? 21
„Co když nedorazilo včas další krmení?“ 22
Péče o potkany a jejich ubikaci **23**
Musí se potkanům stříhat drápky? 23
Jak vykoupat potkana? 24
Jak vypadá péče o starého potkana? 24
Jak se starat o klec? 25
„Jak zbavit zápachu mříže klece?“ 25
Výběh pro potkany **26**
Zábava pro potkany **28**
Potkaní problémy **30**
Potkan čurá všude kolem 30
Potkan hlodá dřevo, plasty, stěnu pokoje, mříže klece… 30

Potkan kouše ... 31
Jak seznamovat potkany? ... 32
Jak poznat, že s potkanem něco je? ... 33
První pomoc pro potkany ... 34
Nemoc nebo falešný poplach? ... 36
Strašidelně pulsující oči ... 36
Spodní zuby rozjíždějící se do stran ... 36
„Potkan má žluté zuby. Je to normální?“ ... 36
Strnulé kývání se ze strany na stranu ... 37
Vibrování ušima a celým tělem ... 37
Strnulé sedění na jednom místě ... 37
Nemoci potkanů ... 38
Doporučený minimální obsah lékárničky: ... 38
Pšíkání, prskání, vrkání ... 39
Stroupky, lysiny, padání srsti ... 39
Hlava na stranu ... 40
Boule a bouličky ... 40
Přerůstání zubů ... 41
Jak do potkana dostat léky? ... 43
„Je můj potkan fit aneb… Není tlustý?“ ... 44
Co s nečekaně březí samicí? ... 45
Jak určit pohlaví potkana ... 46

Úvod

Potkani už dávno nejsou jen nebezpeční škůdci, kterých se každý štítí, ale jejich domestikovaná (a šlechtěná) forma se čím dál častěji objevuje v roli oblíbeného domácího společníka. Zatímco v minulosti byl chov potkanů doménou spíše odpudivých postav typu Štětináče z Bratrstva kočičí pracky a v určitých kruzích byl potkan na rameni považován za „známku punku", dnes není nezvyklé, že rodiče pořizují potkany svým dětem „na hraní".

Potkanům stačí relativně malý prostor, není nutné s nimi chodit ven a nevyžadují složitou péči. Přitom jsou k lidem vstřícní a díky své inteligenci se s nimi naučí nejen dobře vycházet, ale je možné je i vycvičit k různým kouskům. S trochou snahy se dokážou naučit přibíhat na jméno, předvést na požádání otočku nebo překonávat nejrůznější překážky. Pro svou vnímavost a ochotu navázat s člověkem kontakt jsou potkani vhodní i jako terapeutické zvíře (tzv. rattusterapie).

Pro rodiče může zase být do jisté míry výhodou i jejich krátký život (2–3 roky). Pokud totiž rodiče zjistí, že dítě zvířata moc nezajímají nebo se nechce o ně starat, nezůstanou jim potkani „na krku" tak dlouho, jako třeba nechtěný pes.

S čím dopředu počítat?

Potkani mají trochu neblahý zvyk – kudy chodí, nechávají kapičky moči. Pro ně je to přirozená věc, protože moč je jedním z jejich komunikačních prostředků. Jenže lidé většinou nechtějí mít věci počurané. Jestli tedy chcete potkanům nechávat volný výběh třeba na gauči, přichystejte si přehoz, který přes něj přehodíte. Nezapomínejte také, že potkani jsou hlodavci. Většina věcí je svádí k tomu, aby se do nich pokusili aspoň trochu hlodnout… A je jim jedno, kolikátý kabel musíte vyhazovat, nebo že vám vyhlodali díru do sedačky za dvacet tisíc.

Další věc, která může být některým lidem nepříjemná, je potkaní pach. Většina majitelů potkanů vám sice řekne, že jejich mazlíčci nesmrdí. To je ale tím, že nos každého člověka si přivykne pachům, kterými je v domácnosti obklopen a nijak výrazně je nevnímá. Zeptejte se některého majitele psa nebo kočky, jestli jeho mazlíček smrdí – bude vám tvrdit, že ne, zatímco vy se zalykáte „vůní" plně dospělého nekastrovaného kocoura. Váš nos to prostě může vnímat jinak.

Dopředu je tedy dobré si zajít na výstavu potkanů, nebo ještě lépe si domluvit návštěvu u někoho, kdo potkany chová. Ověříte si, že váš nos nemá nějaké extra námitky proti potkaníma pachu. Návštěva vám navíc pomůže i zjistit, jestli netrpíte alergií na potkany. Nejčastějším alergenem u potkanů je jejich moč. Některým lidem stačí, aby měli potkany chvíli třeba na ruce, a naskočí jim vyrážka. Je tedy lepší si nejprve zkusit potkany někde pohladit a pochovat, abyste nemuseli záhy dávat smutný inzerát, že darujete domácí mazlíčky z důvodu alergie.

Kolik potkanů pořídit?

Potkana bychom nikdy neměli chovat jen jednoho! Lidé nikdy potkanům nedokážou vynahradit společnost vlastního druhu, a to ani když se jim intenzivně věnují. My jsme zpravidla aktivní přes den a večer a v noci spíme, potkani bývají aktivní navečer a v noci. Velká část potkaní komunikace se odehrává na úrovních, které nevnímáme (neslyšíme většinu zvuků, které potkani vydávají, a nejsme schopni číst jejich pachová sdělení). Potkani jsou silně sociální tvorové a pokud jsou chováni tzv. solitérně, trpí tím a mohou se u nich objevit různé problémy. Od apatie přes přežírání ze stresu až k pro člověka nepříjemné agresivitě a kousání. Proto si nikdy

nepořizujte jednoho potkana, ale vždy alespoň dva. Stejného pohlaví, samozřejmě. Potkani jsou docela plodní a kdybyste je měli v páru, za chvíli se budete topit v jejich potomcích. Pro malý domácí chov jsou ideální skupiny o 3–7 členech různého věku. Nejlepší je začít se dvěma sourozenci a než jim začne být půl roku, pořídit další dvojici mláďat, se kterými je opatrně seznámíme.

Jsou lepší samci nebo samice?

Oboje má svá pro a proti. Samice jsou poměrně aktivní a zvídavé, s oblibou neustále něco kutí a vymýšlejí. Zato, když jde o mazlení, tak většina samiček je spíš taková, že se nechá pohladit, ale už utíká dál. Častěji trpí na nádory mléčných žláz nebo hypofýzy. Naopak samci se rádi nechají mazlit dlouho, hlavně když dospějí. V dospělosti totiž většina samců „zknedlíkovatí", zleniví a můžete na nich třeba dříví štípat. Mláďata jsou živá a akční bez ohledu na pohlaví. Za nevýhodu jsou u samců považována jejich varlata. Jsou totiž v poměru k tělu docela velká a některé lidi pohled na ně kdovíproč odrazuje. Další nevýhodou samců je to, že kvůli testosteronu mají větší tendence se prát a jejich bitky mohou být vážnější (zejména při chovu pouze dvou samců, kdy nemají šanci si vytvořit nějakou hierarchii). Testosteron může také za to (nejen u samců potkanů), že jsou výrazněji cítit.

Kde potkany sehnat?

Pokud se rozhodnete si potkany pořídit, nekupujte prosím potkany v obchodech se zvířaty nebo na zvířecích burzách. Pokud o chovu potkanů nic nevíte, můžete si pěkně zavařit, protože zvířata tam běžně prodávaná jsou určena především jako krmivo pro terarijní zvířata. U krmných zvířat není důležité, jestli jsou k člověku přítulná a nekousavá. Prodejci je často jen popadnou za kořen ocasu a přehodí z bedny do bedny, hadi sežerou i nastydlé potkany nebo potkany se všenkami atd. Samičky nikdo včas neoddělí od samců a může se pak stát, že si ji vezmete březí, což může někdy dopadnout dost nepěkně. Nejlepší je se obrátit na některou z našich chovatelských stanic. Pokud nemá vlastní mláďata k odběru, ochotně vám doporučí někoho dalšího. Většina chovatelů poskytuje tzv. „chovatelský servis", tedy budete mít vždycky po ruce někoho, kdo vám dokáže ohledně potkanů dobře poradit.

Bydlení pro potkany

Ubikace by měla potkanům poskytovat dostatečný prostor, a to i když třeba počítáte s tím, že jim po část dne necháte volný výběh. Chovat potkany úplně „na volno" je také možné, ale rozhodně ne v běžných prostorách bytu. Přece jen, potkaní zuby se dokáží prohlodat i betonem. A i když potkan často přežije úraz elektrickým proudem, nespoléhejte na to, že to tak musí dopadnout vždycky. Navíc volně pohybující se potkani se mohou připlést pod něčí nohu, skřípnout si ocásek do dveří či si ublížit desítkami dalších způsobů. Pokud tedy chcete chovat potkany „volně", je nutné jim pokoj vhodně uzpůsobit, aby nepřišli k úhoně. A nikdy nezapomínejte, že jste v místnosti s nimi.

Z hlediska bezpečí i pohodlí potkanů a jejich majitelů je ideálním ubytováním klec. Na rozdíl od stále ještě používaných „akvárií" (technicky vzato je to terárium, i když v tom původně byly rybičky) je klec vzdušná a dobře odvětrává. To je u potkanů nesmírně důležité, protože potkaní moč obsahuje velké množství čpavku. Navíc potkani té moči produkují relativně hodně. V uzavřeném prostoru, který v akváriu nebo teráriu vzniká, se čpavek váže s vlhkostí v podestýlce a místo aby stoupal vzhůru, drží se u země. Čpavek je agresivní a poškozuje sliznice, což u potkanů vede k vyššímu riziku, že chytí nějakou respirační nákazu. Navíc pokud by skleněné akvárium bylo tak velké, aby potkanům poskytlo dostatečný prostor, bude zároveň těžké a bude se s ním neobratně manipulovat při čištění.

Jaké rozměry má mít klec?

Velikost potřebného prostoru se odvíjí od toho, kolik potkanů hodláte mít. Pro dva potkany je doporučená minimální velikost klece 60 × 40 × 50 cm (d × š × v). Samozřejmě, čím větší klec je, tím lépe. Při výběru bychom měli také zohlednit to, jestli chceme chovat samice nebo samce. Zatímco jsou potkaní samci v dospělosti větší, bývají línější a méně aktivní, takže paradoxně větší samci využijí méně prostoru než menší samice. Proto se do stejně velké klece dá umístit více samců než samic.

Často uváděná informace, že potkani potřebují klec především do výšky, není tak docela pravdivá. Potkani jsou původně pozemní druh, který si vyhrabává nory v zemi. Šplhat umí velmi obratně, ale ani v přírodě nežijí na stromech. Málokdy vidíme potkana, aby si jen tak pro radost šplhal sem a tam, protože může. Šplhání využívají spíše k přemisťování. Skutečně stromová zvířata mají spoustu vychytávek, které jim umožní zbrzdit pád i z větší výšky. Široký chlupatý ocas mají veverky proto, že funguje jako padák, jiná zvířata (třeba opice) to řeší chápavým ocasem, kterým se mohou chytit větve. Potkani nemají chápavý ocas, při šplhu a pohybu ve výškách ho využívají spíše jako balanční tyč. Pokud potkan spadne z větší výšky, může si ošklivě ublížit.

Vysoké klece se pro potkany používají především proto, že v bytech se snáze najde dostatečný prostor na výšku než na šířku. Pokud pořídíte vysokou klec, musíte počítat s tím, že je prostor v ní nutné rozdělit patry a hamaky na méně vysoké úseky tak, aby potkan nikdy nemohl spadnout celou výšku klece. S vhodným vybavením pak taková vysoká klec funguje jako jakási „vertikální nora".

Na co si při výběru klece dát pozor?

Při výběru klece bychom neměli koukat pouze na rozměry, ale i na její „obslužnost". K čemu je obří klec, když jediným přístupem jsou malá dvířka na přední straně, kterými se nedá dosáhnout do všech koutů? Až budete potřebovat z klece vyndat plaššího potkana, zjistíte, že to není zrovna praktické řešení. Některé klece mají kromě dvířek i odklápěcí strop, což je výhoda při čištění klece a při umisťování vybavení do klece. Dělají se také klece skládací, u kterých ale musíte počítat s tím, že mohou být méně stabilní než klece neskládací. I když je jistou výhodou možnost při čištění klec rozložit a postupně naskládat do vany či sprchového koutu, častým skládáním a rozkládáním se může klec „ochodit" a nebude tak dobře držet. Někteří výrobci tyto skládací klece navíc spojují plastovými prvky, které se mohou snadno vylomit, anebo nedají spát potkaním zubům.

Hlodákům nedávají spát ani plastová dna klecí. Zejména samice jsou takové kutilky, že jsou schopné se dnem prohlodat ven a vydat se na průzkum. Bohužel, klece s jiným než plastovým dnem se nevyrábí buď vůbec, nebo v rozměrech pro potkany zcela nevhodných. V každém případě jsou lepší dna s oblými hranami, než když mají hrany ostré a vystouplé, ty je pro potkany snazší „načít". Případně je možné si nechat vyrobit ke kleci na míru kovové dno z pozinku nebo jiného vhodného materiálu.

Kromě toho, jak vypadá dno, je dobré se podívat i na mříže klece. Rozpětí mezi mřížemi nesmí být větší než 1,5 cm, jinak hrozí, že mláďata nebo menší samice se dokážou procpat mřížemi ven. Pokud se vám zalíbí klec s větším rozpětím mříží, je dobré ji pro jistotu obalit králičím pletivem. Podívejte se také na to, jakou mají mříže barvu. Barevné nebo černé mříže znamenají, že je klec lakovaná (případně eloxovaná), zatímco stříbrné jsou zpravidla obyčejné, chromované. Nevýhodou chromovaných mříží je jejich schopnost reagovat s potkaní močí za vzniku nepříjemně páchnoucí krusty, která se časem na mřížích usadí a ani mytí octem ji nepomáhá odstranit. Většina případů, kdy klec páchne (i když je čerstvě umytá a nejsou v ní potkani), je způsobena právě tím. Chromovanou klec je dobré zanést do práškové lakovny a nechat tam opískovat a nalakovat. To samé pomůže v případě, že potkani oloupou lak z mříží, což se někdy u levnějších klecí může stát.

Jaké vybavení je pro potkany vhodné?

Vybavení zvyšuje užitnou plochu ubikace a poskytuje potkanům prostor pro odpočinek i na hraní. Způsobů, jak vybavit potkaní klec je spousta a fantazii se meze nekladou. Při výběru vybavení do klece věnujte pozornost použitým materiálům. Potkaním zubům neodolá ani dřevo, ani plast. Dříve nebo později se objeví nějaký potkan kutil (zejména u samiček) a předělá si vybavení k obrazu svému. U dřeva je navíc nevýhodou nasákavost, protože potkaní moč ze dřeva prostě nikdy dokonale nedostanete. Čím déle je dřevěný předmět v používání, tím více zapáchá. Dřevěné vybavení se tedy musí průběžně obnovovat. Jistou pomocí je nalakování dřeva (je nutné použít voděodolný lak určený pro dětské hračky), ale jakmile je vrstva laku ohlodána, opět se projeví nevýhody dřeva. Plast je omyvatelný, takže u něj hrozí jen to rozhlodání. Naštěstí potkani hlodaný plast většinou nežerou.

Domečky nebo hamaky?

Potkani obecně milují místa, kam si mohou zalézt. Někdy bývá potíž s domečky. Když máte plašší a lekavější potkany, může se vám stát, že většinu času budou trávit jen v domečku. Nebudou se s vámi chtít kamarádit a v horším případě si dokonce mohou domeček bránit kousáním. Místo klasických čtvercových domečků na dno klece jsou vhodnější závěsné domečky. Oblíbený je domeček podle tvaru nazývaný „sputnik". Tyto domečky se prodávají ve dvou velikostech, pro potkany je vhodnější ten větší, označený XL. Tvoří ho dvě plastové polokoule, jedna menší, druhá větší, a s nožičkami sloužícími k postavení nebo zavěšení. Protože někteří potkani jsou líní a do domečku čurají, chovatelé doporučují do dna nadělat dírky jako odtok. Ušetříte si tím trápení s kalužemi moči, ve kterých jsou potkani schopní klidně ležet.

Závěsné pelíšky z látky alias hamaky jsou u potkanů velkým hitem. Výrobu jednoduchého hamaku zvládne doma každý, kdo je trochu zdatný s jehlou a nití. Případně existuje spousta lidí, kteří hamaky a další pelíšky šijí profesionálně. Kromě základního tvaru hamaku (čtverec s poutky na uchycení) existují hamaky trojúhelníkovité, patrové, větší kreace jako kostky nebo tzv. zalézací hamaky, s dírou, kterou se potkan dostane dovnitř hamaku. Někdy si tyto zalézací hamaky vytváří potkani „vlastnozubně", protože si vyhlodají otvor do dvouvrstvého hamaku. Je potkaní přirozeností si vystýlat pelechy měkkou vystýlkou, k čemuž v domácnostech často poslouží právě hamaky. Nemůžeme se tedy na ně zlobit, když hamak postupně rozeberou na cáry a vyloží si s nimi oblíbené místo na spaní. Hamaky je nutné po použití vyprat, v nějakém šetrném přípravku a bez aviváže.

„Co dělat, když mi potkani koušou hamaky?"

Kupovat stále nové hamaky, které potkani během pár dnů roztrhají, opravdu leze do peněz. Pokud máte doma takové trhače, místo kupovaných hamaků jim můžete pověsit vyřazené oblečení či levné bavlněné utěrky. Potkani se s tím také vyřádí a vás nemusí mrzet, že vyhazujete rozedrané cáry. K pověšení je ideální použít tzv. žabky na záclony – jde většinou o kovové skřipečky, které mají na druhé straně háček na zavěšení. Do skřipečku uchytíte látku a háček pověsíte na mříže. Nevadí ani, že někteří potkani mají v oblibě uhryzávat úchyty hamaku, žabku prostě jen přecvaknete o kousek vedle.

Patra nebo tunely?

Zejména ve vysokých klecích jsou nezbytností patra, která rozdělí výšku klece tak, aby měli potkani k pohybu dostatek prostoru. Patra bývají součástí základního vybavení klece, případně se dají dokoupit zvlášť. Čemu se u potkanů vyhýbejte, to jsou mřížová patra – rošty. Potkani se lépe cítí na hladké ploše a jejich tlapky nejsou uzpůsobené k neustálému stání na mřížích. Z roštových pater mohou u nich vzniknout obtížně léčitelné otlaky tlapek. Pokud tedy koupíte klec s mřížovými patry, je dobré patra potáhnout třeba linoleem. Lepší je ale pořizovat patra plastová. Jako náhrada pater poslouží třeba i plastová kuchyňská „prkýnka" nebo můžete využít nařezané plastové pláty. Místo klasických pater někteří lidé používají košíky, které se prodávají třeba v domácích potřebách. Košíky mají buď plné dno, do kterého se dá nasypat podestýlka, někdo naopak dává přednost košíkům děrovaným. U těch se ale může stát, že si v mřížoví dna potkan zadrhne tlapičku. Košíky se na mříže přidělávají buď stahovacími „fofr" páskami nebo třeba řetězy s karabinkami.

V přírodě si potkani vyhrabávají nory, proto ocení ve vybavení klece tunely. Běžně se prodávají tunely přímo určené pro hlodavce/fretky, které se dají zavěsit či položit do klece. Alternativou jsou pak různé drenážní trubky nebo kanalizační roury. Ty mají výhodu v tom, že jich je poměrně hodně za málo peněz a dokážete s nimi sestavit různá bludiště. Někdo používá trubky i jako přechod z klece do potkaního výběhu. Velmi zajímavě pak vypadají průhledné roury, kde je možné sledovat potkany, jak prolézají skrz. Průměr roury či trubky by měl být alespoň 10 cm, pak nehrozí, že by se v ní některý potkan zasekl.

Jaké vybrat misky na krmení?

Používají se plastové, kovové, kameninové, porcelánové – materiál je zcela na vás. Jen u plastových misek musíte počítat s tím, že je někdy potkani rozhlodají. Kamenina a vypalované misky musí mít glazuru, bez glazury mohou nasáknout potkaní močí a pak zapáchají. Misky se buď pokládají na dno klece do podestýlky, někdo je dává na patra anebo existují závěsné misky, které se věší na mříže klece. Výhodou závěsných misek je, že je potkani nezahážou podestýlkou a většinou je ani nepřevrátí. Většina lidí má pro potkany vícero misek, na suchou směsku, kterou mají v kleci neustále, a pak na doplňkové „mokré" krmení, jako je zelenina, masové kapsičky apod. V některých případech je lepší, když potkani nemají v kleci misku vůbec a krmení se jim sype přímo do podestýlky – např. pokud máte v kleci jedince, který misku brání a nepouští k ní ostatní.

Do čeho dát vodu?

Potkani musí mít neustálý přístup k pitné vodě. To jim lépe zajistí uzavřená napáječka než miska s vodou. Do misek s vodou potkani často nahází podestýlku nebo bobky a je nutné ji několikrát za den vyměnit. Proto se používají plastové nebo skleněné napáječky s pístovým nebo kuličkovým systémem napájení. Napáječku vždy věšíme zvenčí klece, uvnitř jsou zejména plastové napáječky v ohrožení. Někdy jsou schopni potkani rozhlodat i napáječku zavěšenou venku, v takovém případě pomůže kovová nebo plexisklová deska vsunutá mezi napáječku a mříž.

„Jak si poradit s tekoucí nebo špinavou napáječkou?“

Napáječka, ze které voda neustále odkapává do podestýlky, není zrovna užitečná věc. Než ji ale vyhodíte jako špatnou, zkuste ji naplnit až po okraj, aby uvnitř nezůstala vzduchová bublina, případně ji po uzavření ještě lehce zmáčkněte – v napáječce se utvoří podtlak a kapání by mělo ustat. V napáječkách se někdy zevnitř na stěnách objeví špinavý povlak nebo dokonce i zelená řasa. Na vyčištění je nejlepší mít doma kartáč na čištění lahví, ale pokud ho nemáte, pomůže obyčejná rýže. Stačí jí hrst nasypat do láhve, přilít trochu vody, zavřít a důkladně protřepat. Jak budou zrnka rýže narážet na stěny napáječky, povlak odřou a stačí pak napáječku i s rýží vylít. Po takovém ošetření je dobré ji ještě propláchnout vodou s trochou octa nebo šťávy z citronu.

Potřebují potkani běhací kolečko?

Běhací kolečko je pro spoustu lidí něco, co prostě hlodavci mít musí, ať jde o křečka, myš nebo potkana. Faktem je, že potkani běhací kolečko moc nevyhledávají. Protože jsou poměrně inteligentní, běhání na místě je prostě nebaví. Někdy má kolečko úspěch u samic, ale téměř nikdy u samců, kromě mláďat. Samozřejmě je nutné to vyzkoušet. Vhodné běhací kolečko pro potkany musí mít průměr nejméně 28 cm, ale čím více, tím lépe. V menších kolečkách potkani běhat zvládnou, ale nemohou se v nich natáhnout tak, jak je pro ně přirozené. Musí násilím držet ocásek nepřirozeně nahoře, a tak dochází při delším běhání nejprve k deformaci postoje a posléze až k deformacím kostry. To může být i poměrně bolestivé, podobně třeba jako tenisový loket u lidí. Dostatečně velké kolečko by mělo mít běhací plochu plnou – tedy nikoliv mřížové pruty, mezi kterými si potkan může skřípnout ocásek nebo tlapičku. Zvláště pokud chce více potkanů běhat najednou, může se stát, že jim kolečko ublíží. Naštěstí se v dnešní době už prodávají i kolečka bezpečná, s plnou běhací plochou a s ochranou z boku kolečka. Většinou jsou z plastu. Alternativou běhacího kolečka jsou ploché běhací talíře, které ale většinu potkanů lákají ještě méně než to kolečko.

A co záchod?

Snem každého majitele je to, aby potkani chodili na vyhrazená místa v kleci. Tím pádem by zbytek podestýlky zůstával čistý a celkově by údržba klece byla méně náročná. Bohužel potkani nemají vrozený instinkt chodit na jedno či dvě konkrétní místa, ale spíše pouští bobky nebo učurávají tam, kde se jim zachce. Zejména samci bývají takoví lenoši, že to často pustí i pod sebe, jen aby se nemuseli zvedat z pohodlného místa. Přesto se lidé snaží potkany na využívání záchodku naučit a někde je to dokonce i úspěšné. Zajímavé je, že pokud se potkani v jedné smečce naučí na záchodek chodit, často to pak naučí i nově příchozí a majitel už do toho nemusí zasahovat.

Jako potkaní wc se dá použít ledacos, třeba obyčejná miska, do které je dobré dát jinou podestýlku, než kterou mají potkani v kleci běžně. Doporučuje se dovnitř také dát nějaký větší kámen, třeba dlažební kostku, potkany to pak láká se vyprázdnit tam. Případně na trhu existuje několik různých modelů záchodků pro hlodavce, např. s plastovým roštem. Ten ale často neodolá potkaním zubům. Někteří potkani tyto záchodky pak raději než k vyměšování používají jako jídelnu, spací koutek nebo zásobárnu.

Ještě něčím se vybavit?

K dalšímu vybavení klece lze využít třeba sloupky z kočičích škrabadel, můžete stavět potkanům prolézačky z větví ovocných stromů apod. Jenom při tom počítejte s omezenou životností, ze sisalových provazů potkani nadělají časem cucky a větve budou ohlodávat. Někdo do klece také dává kusy pískovce nebo cihlu, které mají sloužit potkanům k přirozenému obrušování drápků. I to je potřeba časem vyměnit. V létě, když je horko, potkani ocení v kleci dlaždice či kachlíky (do koupelen a kuchyní), protože se mohou ochladit ležením na glazovaném povrchu. Jako dočasné vybavení se hodí i různé domečky či prolézačky z kartonu. Zejména pokud máte děti, je vymýšlení prolézaček dobrý způsob, jak zabavit nejen potkany.

Jakou podestýlku potkanům dát?

Neexistuje univerzální podestýlka, která by vyhovovala naprosto všem. Každý člověk má jinak citlivý nos na různé pachy, a co vyhovuje jednomu, druhému může vadit. Proto je dobré ze začátku vyzkoušet více podestýlek a pak vybrat tu nejpříjemnější. Podestýlka by měla ale splňovat určité parametry. Především by měla být bezprašná a nasákavá. Čím více je podestýlka schopná pojmout moči, tím lépe. Dalším významným plusem je pak pohlcování pachů. Čím lépe podestýlka pohlcuje pachy, tím nižší je frekvence výměny za čistou. Pokud je nutné měnit podestýlku jednou za 2–3 dny, je něco špatně. Rozumný interval (v závislosti na počtu potkanů) je zhruba 1–2 týdny.

Co je nevhodná podestýlka?

I když výrobce třeba tvrdí něco jiného, některé podestýlky se k potkanům nehodí. Nedoporučuje se například kukuřičná podestýlka, protože bývá častým zdrojem svrabu. Kočkolit bentonitového typu je sice dobře nasákavý, ale bývá prašný a potkanům vysušuje tlapky. Hodí se tedy jen případně do potkaního záchodku. Terarijní „podestýlky“ jako je lignocel nebo různé typy písků jsou prašné a mohou potkany dráždit. Někdo má zafixováno, že k hlodavcům patří seno, ale na rozdíl od morčat nebo osmáků potkani seno žerou jen v krajní nouzi, a může jim způsobovat respirační obtíže. Potkaní moč v kombinaci se slámou dává nový rozměr úsloví, že něco „smrdí jako poch…á sláma“. Ne zcela vhodné jsou také běžné hobliny, které bývají prašné, a ani hobliny navoněné, které dráždí citlivý nos potkanů. Pokud má někdo domácí zdroj hoblin, třeba z pily, je nutné si dát pozor, aby nešlo o hobliny z některých jehličnanů (silice mohou potkanům vadit) a také, aby byly dobře uskladněné a nestaly se zdrojem svrabu a jiných parazitů. Piliny (tedy drobný dřevěný prach) nejsou vhodné vůbec.

Můžou mít potkani dřevitou podestýlku?

Z dřevitých podestýlek jsou oblíbené hobliny pro koně, které bývají výhodné i ekonomicky. Hobliny jsou odprášené, zpravidla bývají velké a někteří výrobci do nich přidávají i bakterie, které mají za úkol rozkládat odpad a snižovat tak zápach. Často používanou alternativou k hoblinám jsou dřevěné štěpky. Štěpky se dělají z listnatých stromů, jsou nasákavé a celkem slušně pohlcují pachy. Buď se prodávají speciální štěpky v obchodech s potřebami pro zvířata, nebo lze použít řeznické štěpky určené původně k uzení masa. Další dřevitou podestýlkou jsou tzv. „válečky", tedy lisované dřevěné pelety. Ty se při pomočení rozpadají a propadávají se na dno klece pod vrstvu ještě nerozpadlých pelet. Tím zůstává povrch podestýlky suchý a čistý. Podestýlku je ale nutné vyměnit dříve, než se rozpadnou všechny pelety, jinak jsou potkani na prachu. Také se tato podestýlka nehodí, pokud máte potkany v místnosti, kde se spí. Při pobíhání potkanů způsobují pelety hluk. Koupit se dají v potřebách pro zvířata, případně někdo kupuje topné pelety. Z dřeva se také vyrábí dřevitá vlna, ta se ale hodí spíše jako materiál na vystlání pelíšků.

Co další typy podestýlek?

Ze zpracovaného dřeva, celulózy, se vyrábí podestýlky buničité. Lisují se do válečků nebo hrudek. Je to stejný materiál, ze kterého se vyrábějí hygienické potřeby, a jeho velkou výhodou je tedy nasákavost. Navíc jsou tyto podestýlky neprašné a vhodné i pro alergiky. Někteří výrobci do této podestýlky přidávají koloidní stříbro, které ničí bakterie, a zvyšují tak hygieničnost. Nevýhodou je, že ne každému tato podestýlka „sedne". Někomu znečistěná podestýlka zavání již během pár dnů, zatímco jiní si ji nemohou vynachválit. Obdobným materiálem jsou papírové pelety. Tyto podestýlky je možné splachovat do WC podobně jako toaletní papír.

Další vhodná podestýlka se vyrábí z technického konopí, někdy ji najdete pod názvem konopné pazdeří. Oproti dřevitým podestýlkám má dvojnásobnou (nebo i větší) nasákavost. Snadno prosychá a nedochází v ní k hnilobným ani kvasným procesům, což omezuje zápach. Bohužel tento druh podestýlky patří k těm nejdražším.

Jak podestýlku do klece dát?

V kleci by měla podestýlka tvořit vyšší vrstvu na dně, protože potkani s oblibou hrabou. Někdy si dokonce staví z podestýlky hnízda na způsob sopečného kráteru. S hrabáním souvisí jedna pro majitele ne úplně příjemná vlastnost – vyhazování podestýlky z klece. Rovnou můžu říct, že neexistuje podestýlka, kterou by potkani nedokázali z klece vyhodit. Čím lehčí podestýlka, tím lépe a dále létá. I velké kusy hoblin jsou potkani schopni dostat ven. Zde se projevuje další nevýhoda štěpků či pelet. Šlápnout na tvrdou štěpku nebo peletu je mnohem méně příjemné než došlápnout na hoblinu. S tím je nutné počítat při umisťování potkaní ubikace a případně okolí klece častěji zametat.

Krmení potkanů

Potkani jsou podobně jako lidé všežravci, to ale neznamená, že mohou žrát všechno. Ani to, že žijí divoce u popelnic není důvod, proč bychom z nich měli doma popelnice dělat. Správná výživa je jedním z klíčů k potkanímu zdraví.

Potkani dokážou dobře využít oba typy stravy – rostlinnou i živočišnou. V přírodě se živí vším, co najdou, různými semeny, bobulemi, hlízami atd. Zároveň loví hmyz, troufnou si ale i na malé obratlovce nebo mláďata větších obratlovců. Volně žijící potkani jsou pravidelnými návštěvami popelnic a skládek, kde se rádi krmí na zbytcích vyhozených lidmi. I to je jeden z důvodů, proč jsou tak rozmnožení a je nutné je hubit jako škůdce. Tahle konzumace zbytků svádí některé majitele k domnění, že potkan doma může také dostávat všechno, že mu to přece nemůže nijak uškodit. Jenže to má háček – průměrná délka života divokého potkana je 1 rok. Málokterý se dožije věku, kdy by měl problémy z nevhodné stravy, nestihne to, dřív někdo sežere jeho. Naopak u domácích mazlíků chceme zpravidla, aby nám vydrželi co nejdéle. Dlouholeté zkušenosti chovatelů ukazují, že překrmování a nevhodná strava potkanům život zkracuje.

Jako každé zvíře mají i potkani konkrétní požadavky na živiny. Hlavním zdrojem energie pro všežravce jsou sacharidy, a ty by tedy měly tvořit hlavní složku krmné dávky. V podmínkách běžné chovatelské domácnosti se sacharidy vyskytují především v různém „zrní“, tedy obilninách. Na druhou stranu nadbytek sacharidů nutí potkany přebytečnou energii ukládat ve formě sádla, a to samozřejmě není zdravé. Obézní potkani mají více zdravotních problémů než potkani štíhlí, ostatně to je stejné jako u lidí. Mezi sacharidy patří také vláknina. Dostatečný příjem vlákniny je potřebný ke správné činnosti střev, rozpustná vláknina má navíc pozitivní vliv na (ne)ukládání nadbytečných tuků v organismu.

Kupodivu příjem tuků ze stravy není tak problematický, jako nadbytek sacharidů. Ale i pro tuky platí, že všeho s mírou, potkanům stačí kolem 5 % ve stravě. Tuky jsou i důležitým médiem pro vstřebávání některých vitamínů (rozpustných v tucích) a mají v organismu další důležité funkce. Nadměrný jednorázový příjem tuků může u potkanů skončit průjmem, proto bychom jim neměli dávat třeba chleba s máslem a podobně. Vhodným zdrojem tuků jsou zejména olejnatá semena a potkani mohou samozřejmě i živočišné tuky.

Třetí hlavní složkou krmiva jsou bílkoviny. Potkani by měli dostávat jak bílkoviny rostlinné (zdrojem jsou např. luštěniny), tak živočišné (maso a mléčné výrobky), a to zhruba v poměru půl na půl. Celkový objem bílkovin ve stravě by měl být 5 – 15 % v závislosti na životním stádiu. Když potkani nedostávají živočišnou bílkovinu, uchylují se ke kanibalismu, mohou se vzájemně napadat a případně i sežrat. Stejně jako u ostatního platí, že všeho s mírou. Nadbytek bílkovin ve stravě zatěžuje vylučovací soustavu a u potkanů se může objevit onemocnění ledvin. Střídmost by měla být základním heslem každého chovatele potkanů.

Kromě bílkovin, tuků a sacharidů je ve stravě důležitý i příjem vitamínů a minerálů. Naštěstí u potkanů je to tak, že pokud mají kvalitní stravu, není potřeba jim dodávat vitamíny nebo minerály zvlášť. Na rozdíl od morčat a lidí si sami vytváří i vitamín C, nemusíte jim ho tedy hlídat a dotovat. Kurděje jim nehrozí.

Jaké mají potkani nároky na výživu?

Nároky na výživu se mění spolu s věkem potkana. Prudce rostoucí mláďata do tří měsíců potřebují vyšší příjem všeho a větší podíl živočišné bílkoviny. Pokud jí nemají dostatek, může docházet k zabrzdění růstu nebo jiným zdravotním potížím. S tím, jak se růst mláďat zpomaluje, snižuje se i spotřeba energie a stavebního materiálu. Dospělým potkanům stačí cca 1 polévková lžíce suché směsi na den a jinak přísun ovoce a zeleniny. U březích samic je nutné podávat snadno stravitelné krmení, protože jak jim plody zabírají dělohu, tlačí na žaludek a ten má menší objem. Kojící samice pak zase potřebují vyšší podíl bílkovin, protože organismus vyrábí mléko pro mláďata, ve kterém musí být všechno, z čeho mládě roste. Pokud samice nemá dostatečnou výživu, může to na ní nechat zdravotní následky, nebo mláďata zabije. U starých zvířat (cca po 1,5 roce věku) musíte počítat s tím, že jejich organismus už nefunguje tak dobře jako za mlada, a to se týká i trávicí soustavy. Staří potkani potřebují stravu, která se snadno tráví a dodá jim i z malého objemu dost energie. Naopak bílkovin potřebují málo, zbytečně zatěžují ledviny, které musí přebytky odbourávat.

Jak vybrat vhodné komerční krmení?

Při výběru je nejlepší se řídit údaji, které musí výrobci povinně na krmení uvádět. Kromě výčtu složek, které výrobce použil, musí na krmení uvádět poměry živin v krmení obsažených. Zpravidla se označují jako „analytické složky" nebo „jakostní znaky". Výjimkou jsou krmení sestavená ze surovin, které se dají určit na první pohled – typicky směsi obilnin a semínek. U analytických složek se uvádí podíl bílkovin (pro potkany 5–15 %) a tuků (kolem 5 %), sacharidy se uvádět nemusí, ty se dopočítávají jako zbytek. Kromě toho se uvádí i poměr tzv. popelovin (někdy psány i jako „popel"). To samozřejmě neznamená, že jde o skutečný popel, ale jde o odborný termín označující „nespalitelnou" část krmiva. Jsou to vesměs látky, které organismus nedokáže zpracovat. Čím vyšší je podíl popelovin, tím méně stravitelných částí krmivo má. Běžná je hodnota kolem 5–8 %, pokud jich je tam více, takové krmivo bych nedoporučovala. Některá krmiva kromě výše uvedených hodnot uvádí pro informaci i procento vlákniny.

Kromě analytických složek najdeme na obalu krmení také složení surovinové. Tedy informace o tom, z čeho se krmivo vyrobilo. Při zápisu složení můžeme narazit na složení typu „vedlejší produkty rostlinné výroby, vedlejší produkty masného průmyslu, zelenina, ovoce". Tento způsob zápisu, byť je samozřejmě naprosto legální, se „mi zdá býti poněkud nešťastným". Proč? Protože z něj nemáte absolutně šanci zjistit, co krmivo skutečně obsahuje. Vedlejší výrobek rostlinného původu sice může být kvalitní zrno, ale taky to mohou být semleté zlomky s pluchami. Mnohem férovější je, když zákazník ví přesně, co krmení obsahuje. Kvalitními surovinami se jistě žádný výrobce nebojí pochlubit.

Ale i když je složení uvedeno hezky se všemi konkrétními položkami, není ještě vyhráno. Ze zákona mají výrobci povinnost ve složení uvádět jednotlivé položky tak, jak jdou za sebou podle množství. Tedy co je ve složení na začátku, toho je tam nejvíc. Když pak vidíte na prvních místech kukuřici nebo vojtěšku, alespoň víte, že se výrobce složením krmení příliš nezabýval. Kukuřice je levný a snadno dostupný zdroj sacharidů. Používá se třeba ve výkrmu hospodářských zvířat, aby zvířata rychle nabírala a brzo dosáhla jateční váhy. To ale u potkanů zrovna moc nepotřebujeme, spíš naopak. Dnešním trendem je spíše se kukuřici v krmení potkanů vyhýbat. Jednak překrmování kukuřicí vede k obezitě a ta k nádorům, a jednak bývá kukuřice napadená jedovatými plísněmi. Vojtěška je zase jako většina luštěnin dobrým zdrojem bílkovin, ale také může způsobovat při překrmování problémy s ledvinami. Navíc potkani jsou všežravci, takže jejich hlavní složkou potravy jsou spíše semena a zrna než celé rostliny. Další takovou spornou složkou je pak sója, kterou někteří výrobci používají jako zdroj nezbytných aminokyselin místo kvalitnější živočišné bílkoviny.

„Co s krmením, ve kterém jsou moli?"

Ačkoliv moli v domácnosti nejsou zrovna příjemnou záležitostí, co se týče krmení pro potkany, není to zas taková tragédie. Přece jen divocí potkani se částečně hmyzem živí a i někteří domácí potkani si rádi uloví mola. Stejně tak si pochutnají i na molích larvách. Zamolené krmení stačí dát na týden do mrazáku nebo případně ho „přepéct" v mikrovlnce, abyste zabránili dalšímu šíření a množení molů, a můžete krmení potkanům dále podávat. Někdo nechává krmení v mrazáku rovnou a potkanům vždy odebírá jen část k aktuální spotřebě.

Na co si u komerčního krmení dát pozor?

Reklamní popisy slibují ledacos. Ale to, že si výrobce na krmení napíše prémiové nebo superprémiové nic neznamená. To označení si totiž výrobci udělují sami. Holistické zní moc hezky, ale v podstatě je to slovo bez obsahu. Holistický je přístup k organismu jako k celku, často se jako holistické označují granule vyrobené z „přirozených" surovin, což je v případě granulí docela protimluv. Někde dokonce uvádějí, že je krmení vegetariánské, což je vůbec nesmysl. Potkani nemohou být vegetariáni, to je čistě lidský způsob uvažování. Vegetarián je všežravec, který se úmyslně rozhodl nekonzumovat maso. S tím se u potkanů fakt nesetkáme. Potkani nejsou býložravci, proto by jim živočišná složka v krmení chyběla. Dalším „nešvarem" výrobců je výroba krmení určeného pro více druhů hlodavců najednou. Často se spojuje krmení pro potkany s krmením pro myši, i když myši potřebují méně živočišné bílkoviny než potkani. A jakou kvalitu může mít krmení určené jak potkanům, tak křečkům a pískomilům, nebo obecně „drobným" hlodavcům, když všechny tyto druhy mají sice podobné nároky na stravu, ale ne stejné? Krmný návod doplněný ještě o „přidávejte vodu a seno", které potkani žerou jen v krajní nouzi, také rozhodně nevzbuzuje důvěru.

Při výběru krmiva je dobré se podívat i na to, jak velká je krmná dávka. Obecně se uvádí, že dospělý potkan potřebuje 1 polévkovou lžíci směsky (obilnin, semínek a dalšího) na den. To je cca 12–15 g krmiva denně. Pokud výrobce doporučuje dávat dvojnásobné a větší dávky krmení, znamená to, že je tam horší stravitelnost a větší odpad než u „obyčejného" zrní. Problematické jsou v tomto zejména granule, u kterých si potkani sice nemohou vybírat a vyjídat lepší kousky (tedy tučnější a sladší), ale jejich složení je sporné, můžou v nich být „semleté" i nekvalitní složky. Ve směsce obilnin poznáte, zda je tam kvalitní čisté zrní nebo co se „smetlo z výrobní linky", ale do granule člověk nevidí.

Co když si chci doma krmení pro potkany dělat sám?

Obvykle se říká, že základem krmné dávky u potkana musí být obilniny. To není tak docela pravda. Svým původem potkani nejsou vyloženě typičtí zrnožravci, i když si samozřejmě na zrní a semínkách pochutnávají rádi. Nicméně faktem je, že krmit potkany směskou obilnin a dalších věcí je časově nejméně náročné a při vhodné skladbě základní směsky na ní prospívají dobře. Jen je potřeba se orientovat v tom, co má směska obsahovat. Jak se přesvědčil pejsek s kočičkou při pečení dortu, když smícháte dohromady samé dobré věci, výsledek nemusí být vždy dobrý. S tím se často setkávám u začátečníků, kteří si chtějí sami namíchat směsku. Výsledkem snahy dát potkanům to nejlepší, nejchutnější a nejvybranější nakonec dojde k tomu, že směska obsahuje samé tučné a sladké věci, které sice potkanům chutnají, ale nesvědčí jim zdravotně. Opačným extrémem je pak přesvědčení některých lidí, že stačí smíchat levné zrní ze „zveráku" a mají vystaráno.

Při výběru komponentů pro krmnou směs si dávejte pozor, abyste kupovali suroviny v potravinářské kvalitě nebo alespoň určené pro krmení zvířat. Semena a zrní prodávaná jako osivo mohou být ošetřena proti škůdcům a plísním, a to by potkanům moc neprospělo. Na neošetřené zrní se naopak škůdci vrhají moc rádi, proto při nákupu kontrolujte, že není napadeno moly nebo různými zrnožravými brouky. Sice

je taková molí larva pro potkany pamlsek, ale často se pak škůdci rozlezou po celé domácnosti a obtížně se jich člověk zbavuje. Také si dopředu rozmyslete, zda chcete mít směsku takovou, že k ní není potřeba nic přidávat a měla by potkanům stačit, nebo jestli jim budete dávat různé další příkrmy navíc. V takovém případě nemusí být základní směska tak přesně vyvážená a obsahovat všechny potřebné složky, protože je potkan bude dostávat zvlášť. Např. když dáváte potkanům odřezky masa při vaření, nepotřebují mít ve směsce zdroj živočišné bílkoviny.

Největší podíl ve směsce musí zabírat zdroje sacharidů, což jsou především zrniny. Do základu se zpravidla používají klasické obilniny jako pšenice, oves a ječmen. Žito není tak oblíbené, navíc je hůře stravitelné, ale zase je tvrdší a slouží dobře k obrušování zubů. Lze ho tedy použít v menší míře. Nejlepší zkušenosti mám se směskami s vysokým podílem ječmene. Dále se hodí pohanka, neloupaná i loupaná rýže a také proso, zvláště u mláďat (dospělí potkani jsou někdy líní proso loupat, protože je malé). Pohanka a rýže se používají i u potkanů s ledvinovou dietou jako základ směsky. Kukuřice se moc nehodí, protože po ní potkani rádi tloustnou. Zrniny lze potkanům předkládat i ve formě vloček, mohou také kroupy (ječmen) nebo jáhly (proso). Jen musíte počítat s tím, že jde o zrno již zpracované. Je sice snáze stravitelné, ale také to znamená, že z něj potkani dostanou více energie než ze zrna samotného. Když jim nahradíte zrní vločkami, směs bude energeticky vydatnější a to znamená, že po ní víc ztloustnou. Na druhou stranu je to výhoda třeba u starších potkanů, kteří naopak snadno stravitelnou a vysoce energeticky vydatnou stravu potřebují.

Jako zdroj kvalitního tuku se hodí nejrůznější olejnatá semena. Nesmíme to s nimi ale přehánět, jinak by potkani zase moc kynuli. Většinou se dává kolem 10 % z výsledné váhy směsi. Používá se lněné semínko, které má také pozitivní vliv na kvalitu srsti, nebo semenec (tedy konopné semínko), tedy semena, která kromě tuku obsahují také velké množství prospěšných minerálních látek a vitamínů. Oblíbená jsou také slunečnicová semínka. Do směsky lze dát i různé ořechy (vlašský, lískový) nebo buráky. S oříšky se ale musí opatrněji než se semínky, protože bývají zpravidla ještě tučnější.

Doplňkovým zdrojem bílkovin bývají luštěniny, zejména se používá hrách nebo hrachové vločky. Směska se ale obejde i bez luštěnin, protože bílkoviny samozřejmě obsahují i semínka a obilniny. Dalším oblíbeným doplňkem jsou pivovarské kvasnice, které obsahují hodně vitamínů skupiny B a také velké množství esenciálních aminokyselin. Pokud chcete mít kompletní směsku se vším všudy, nesmíte zapomenout ani na podíl živočišné bílkoviny. Používá se sušený hmyz (larvy potemníků a bráněnek, kukly bource morušového, kobylky…), korýši (gammarus, krevetky) anebo sušené maso (hovězí, kuřecí, rybí atd.). Alternativně se dají použít granule pro psy nebo kočky. Většinou doporučuji kvalitní granule určené pro koťata, protože ty obsahují největší podíl živočišné bílkoviny. Méně kvalitní granule, kde hlavní složku tvoří kukuřice, pšenice nebo rýže, nemá cenu do směsky kupovat, z větší části je v nich to, co vlastně už potkani ve směsce mají. Směsku jde dále zpestřit sušeným ovocem (jablka, peckovice, goji, šípky, lesní plody, potkani mohou i rozinky a další), sušenou zeleninou (mrkev, petržel, …), různými bylinkami, houbami atd.

Jaké ovoce a zeleninu potkani mohou?

Obecně by se dalo říct, že platí zásada „co je místní, to mohou“. Tím se myslí, že až na výjimky se jim může dávat to, co u nás normálně roste a pěstuje se. Protože jsou potkani všežravci, zvládají (podobně jako lidi nebo prasata) strávit i ty plodiny, které jsou obecným povědomím považovány za „jedovaté pro zvířata“. Všežravost potkanů také znamená, že jejich zažívání není tak citlivé na některé druhy potravin, jako je tomu u býložravců. Proto se nemusíme tak pečlivě vyhýbat ani druhům zeleniny, které u býložravců způsobují nebezpečné nadýmání. Zeleninu, která obsahuje minimum sacharidů (cukrů), mohou potkani dostávat každý den, se sladší zeleninou nebo s ovocem už musíme být opatrnější. A to zejména v případě, že jsou potkani trochu „kuličky“.

Asi nejběžnějším ovocem, které potkani dostávají, jsou jablka. U těch se někdy nedoporučuje dávat jadřinec, protože jádra obsahují slabé množství amygdalinu. Ten se v organismu mění na jedovatý kyanid. Na druhou stranu zase existují studie, kdy podávání jablečných jadérek působilo na potkaní zdraví pozitivně. Faktem je, že aby se potkani jablečnými jadérky otrávili, museli by dostat silný koncentrát z nich. Reálně se jim z množství obsaženém běžně v jablcích nestane nic. Vyšší obsah amygdalinu je v jádrech meruněk, broskví, švestek a třešní, ty se tedy doporučuje podávat vypeckované (a v případě třešní s peckou alespoň v malém množství). Opatrní s množstvím musíme být i u hrušek, které mohou působit projímavě. Velice oblíbené jsou jahody, i když se tu a tam může u některého potkana objevit alergická reakce. Než jim tedy začneme jahody podávat, je lepší to vyzkoušet. Jahody je nejlepší dávat v sezóně, kdy u nás uzrávají, jsou vynikajícím zdrojem vitamínu C a dalších látek. Skleníkové jahody dovážené kdoví odkud už tak vhodné nejsou.

Z dalšího sezónního ovoce mohou potkani i lesní plody, tedy borůvky, maliny a ostružiny. Vhodný je i meloun, při vysokých teplotách v létě pomáhá k ochlazení. Obsahuje ale hodně vody, musíme tedy počítat i s tím, že po něm potkani víc čurají. Podobně jako meloun je oblíbené i hroznové víno, i když někdy jsou potkani líní z něj jíst slupku. Občas se lidi bojí hrozny podávat, protože slyšeli, že se z něj mohou otrávit kočky nebo psi. To u potkanů nehrozí. Sušené hroznové víno, tedy rozinky, jsou běžně součástí suchých směsek.

Z exotických plodin je bezpečný banán. Ten se doporučuje zejména zvířatům v rekonvalescenci nebo starším potkanům. Je snadno stravitelný a podporuje u nich chuť k jídlu. Diskutabilní je podávání citrusových plodů, protože ty obsahují (podobně jako mango) látku d-limonen, která má potvrzené kancerogenní účinky. Tyto účinky se ale omezují pouze na potkaní samce, a navíc se projeví až při intenzivním dávkování, třeba při podávaní citrusového koncentrátu. U samic se tyto účinky neobjevují vůbec. Nic se tedy nestane, když si potkan ukradne dílek mandarinky, na druhou stranu při větším zkrmování citrusů mají chovatelé zkušenost, že se zhoršuje kvalita srsti. Protože v citrusech není nic, co by potkani nemohli získat z jiných zdrojů, obecně se považuje za zbytečné jim citrusy dávat.

Další diskutabilní plodinou je avokádo, u kterého je známo, že obsahuje persin, který je jedovatý pro ptáky i pro domácí šelmy. U potkanů se známky otravy persinem objevily až při podávání velkých dávek oleje lisovaného z jader avokáda, tedy opět v dávkách, které nejsou při běžné konzumaci schopni do sebe dostat. Avokádo je energeticky vydatné, a tak se doporučuje třeba u rekonvalescentů. Další exotické plodiny potkani nejspíše mohou taky, aniž by se otrávili, na druhou stranu si myslím, že dávat zvířatům něco, co k nám jede přes půl světa, je zhůvěřilost. Potkani si na jahodách a jablcích pochutnají stejně dobře jako na kiwi nebo liči.

Běžně se může potkanům dávat mrkev, další košťálová zelenina (i když petržel a celer mohou potkani pro aromatičnost odmítat), okurky (samozřejmě ne nakládané!), hlávkové či ledové saláty, čínské (pekingské) zelí i rajčata. V menším množství mohou i čerstvý hrášek (mohou i lusk, pokud není stříkaný), kedluben, brokolici nebo květák. Když se tím nepřežerou, nebezpečí nadmutí nehrozí. Ač se někdy tvrdí, že nemohou papriku, nikdy jsem při podávání malého množství problémy nepozorovala. Existují dokonce potkani, kteří si pochutnají na pálivých čili papričkách, ty bych jim ale přímo raději nedávala. Brambory se doporučuje dávat spíše vařené, kvůli možnému většímu obsahu jedovatého solaninu. Sporné jsou cibuloviny (cibule, česnek, pórek), v zahraničí se třeba sušený česnek běžně přidává do krmení pro jeho antiparazitické účinky, u nás se spíš setkáme s tím, že jsou cibuloviny považovány za jedovaté. Rozhodně v nich není nic, kvůli čemu by je potkani museli dostávat, a jako antiparazitikum jsou spolehlivější veterinární léčiva.

Můžou se potkanům dávat zbytky z lidské kuchyně?

Asi každého napadne, že když se potkanům dává do krmných směsí rýže, pohanka nebo těstoviny, že je mohou dostat i vařené. Jen musíme počítat s tím, že ze všeho vařeného získají potkani více energie než ze stejného množství syrového. Pokud byste jim denně dávali vařené těstoviny nebo rýži, měli byste z nich brzy pěkné kuličky. Také jim je dávejte nesolené, abyste jim nezpůsobili problémy s ledvinami. Potkani jsou malí a běžná dávka soli pro člověka je pro ně příliš. Například když plánujete odložit jim trochu rýže od oběda, uvařte ji bez soli a sobě ji dosolte až na talíři.

Protože potkany běžně krmíme obilninami, mohou i věci z nich vyrobené. Často se diskutuje o vhodnosti pečiva pro potkany. Někdo tvrdí, že ho potkani nesmí čerstvé kvůli nadýmání, někde se dočtete, že se jim má dávat staré pečivo kvůli broušení zubů a někdo je přesvědčen, že pečivo potkani nesmí. Pravda je někde uprostřed. Potkani nejsou býložravci, takže čerstvé pečivo v nějaké normální míře (např. jim dáte kůrku od chleba, kterou jste už nechtěli žvýkat) je nenadme. Dávat staré pečivo kvůli broušení zubů kupodivu moc smysl nemá, protože sice je tvrdé pečivo tvrdé pro naše zuby, ale pro potkaní hlodáky to není problém. Potkani si brousí hlodáky o sebe nebo většinou

ve stravě ohlodávají tvrdší věci než starý chleba. Každopádně pokud je vám líto staré pečivo vyhodit a nepotřebujete strouhanku, můžete ho potkanům dát jako pamlsek. Nikdy ho ale nedávejte plesnivé, plísně potkanům škodí stejně jako lidem. Také se přimlouvám za to, aby šlo o kvalitní pečivo (např. kváskový chleba), a ne o chleba z prefabrikované směsi, kde je x zbytečných příměsí a příliš soli. Už jsem se setkala i s obavou, že v chlebu je kmín, tak aby potkanům nějak neuškodil – kmínu se bát nemusíte, je to semínko jako jiná semena.

Co mohou potkani bezpečně, je jakékoliv maso, a to včetně kostí. Běžně jim dávám odřezky, které vzniknou při vaření. Lze jim ho dávat syrové, nebo pro jistotu, aby z něj neměli parazity, tak buď přemražené nebo uvařené. Mohou také uvařené kosti z vývaru nebo z pečeného masa, pokud to nebylo příliš slané. Na rozdíl od psů nehrozí, že by si potkani vařenými kostmi ublížili, nedrtí je při žraní jako psi, ale v podstatě je hlodáky hoblují na jemnou kaši. Jen při podávání většího množství kostí může dojít k tomu, že budou mít potkani šedá hovínka. Nemusíte se bát ani syrových ryb, potkani jsou šikovní a kostičku si nezapíchnou. Z dalších živočišných složek mohou potkani i vejce, syrová nebo vařená. Přiměřená dávka je 1 slepičí vejce na cca 3 potkany nebo cca 1 křepelčí na potkana. Syrové vejce raději dávejte před čistěním klece, protože si ho mohou rozpatlat po podestýlce. Klidně jim ho můžete dát celé i se skořápkou, alespoň se zabaví při snaze proniknout dovnitř.

Vhodné jsou i mléčné výrobky. Mléko samotné se potkanům spíš nedoporučuje, ne vždy se jim ho podaří strávit a může jim způsobit průjem. Ideální je potkanům dávat kvalitní jogurty (tedy ne ty se škrobem a dalšími plnidly, které nemají v jogurtu co dělat), tvaroh (ideální zdroj bílkovin zejména pro kojící samice a rostoucí mláďata) nebo čerstvý sýr („cottage“). Klasický tvrdý sýr už tak vhodný není, bývá slaný, a oproti vžité představě potkani ani myši sýr zas tak moc nemilují. Tavené sýry se nehodí vůbec, tavicí soli, které udržují jejich konzistenci, obsahují hodně fosforu a mohou potkanům uškodit. Oblíbené jsou také různé „pribináčky“, ty se doporučují např. zvířatům v rekonvalescenci. Bývají ale tučné a sladké, proto by se s nimi nemělo překrmovat. O trochu lepší varianta je si „pribiňák“ vyrobit doma.

Z dalšího jsou vhodné i různé kaše. Prodávají se speciální kaše pro potkany, ale mohou i „obyčejnou“ krupicovou nebo ovesnou kaši. Nevadí jim ani špetka skořice, která zvyšuje chutnost. Bramborovou kaši v menší míře mohou také, pokud není příliš mastná nebo slaná. Z domácích zbytků mohou také dostat knedlíky, v podobné míře jako výše zmíněné pečivo. Jinak se jim nesmí dávat jídla kořeněná, nesmí uzeniny a pokud dáváme nějaké zbytky od oběda, tak určitě ne plesnivé nebo zkažené. Nedávejte ani moc solené nebo maštěné věci. Potkanům se nemá dávat ani alkohol, i když jim chutná. Problematická může být i čokoláda, sice kakao v ní není pro potkany tak jedovaté jako pro šelmy, ale u potkanů s nemocným srdcem může příliš mnoho kakaa vyvolat arytmii.

„Co když nedorazilo včas další krmení?“

Stane se, že špatně odhadnete spotřebu, nedorazí objednávka včas atp. a najednou oblíbená směska dojde a potkani nemají co žrát. Než narychlo shánět někde alespoň trochu kvalitní krmení, můžete potkanům z toho, co normálně doma bývá, uvařit rýži nebo těstoviny, případně krupicovou kaši. Samozřejmě nedávat solené nebo slazené. S tím si na den vystačí. Pokud „výpadek“ bude delší, stačí koupit v potravinách ovesné vločky, jáhly a kroupy, na tom pár dnů také vydrží. Samozřejmě můžete doplnit suché krmení zeleninou, ovocem, zamíchat vločky do bílého jogurtu, dát jim kousek masa atd.

Péče o potkany a jejich ubikaci

Ta nejzákladnější denní péče v podstatě nezahrnuje nic, leda vyměnit vodu za čerstvou a dosypat krmení. Potkani se myjí a upravují si srst sami, nepotřebují denně venčit jako psi. Pokud mají dostatečně velkou klec a dost zábavy v ní, vystačí si i bez lidské pozornosti. To je dobré vědět, protože občas se stane, že je člověk třeba nemocný, nemůže se potkanům věnovat tak, jak je zvyklý, a má pak zbytečně starosti, že tím potkani nějak utrpí.

Za běžných okolností by člověk měl věnovat každý den aspoň chvíli pomazlení potkanů. Nekupujeme si přece potkany pro to, abychom na ně koukali jako na rybičky v akváriu. Mazlení slouží nejen k navázání vztahu a utužování vzájemné důvěry, ale také jako základní zdravotní kontrola. Často právě při mazlení odhalíme první známky zdravotních problémů. Mazlení také zvyšuje hladinu tzv. „hormonů štěstí" a tak přispívá k vzájemné spokojenosti. To platí ale pro potkany, kteří si lidský dotyk užívají. Pokud máte potkana, kterého ruka stresuje, nuceným mazlením ho jen trápíte. Takové případy jsou výjimky potvrzující pravidlo. Při mazlení je dobré s potkanem také natrénovat základní činnosti jako kontrolu uší, drápků, lehké podrbání na břiše atd. Nezapomínejte ho potom odměnit pamlskem. Takový nácvik se pak vyplatí v budoucnu, kdy budete například potřebovat potkanovi ostříhat drápky.

Musí se potkanům stříhat drápky?

Spousta potkanů si drápky obrušuje přirozeným pohybem po vhodném povrchu v kleci (z toho důvodu dává někdo do klece třeba hrubou cihlu), a tak není nutné jim je pravidelně stříhat. Někdy se ale stane, že jsou drápky příliš dlouhé, nepříjemně škrábou a zejména když si s potkany hraje dítě, má pak rodič co vysvětlovat ve škole. V takovém případě je nutné drápky stříhat. Lze požádat o ostříhání veterináře, nebo si koupit kleštičky na drápky a zkusit to doma sám. Vždy je lepší, když může jedna osoba potkana držet a druhá stříhat. Drápky stříháme kolmo na špičku drápku, abychom ho ztupili. Musíme dávat pozor, abychom nestřihli příliš daleko, do žilky zásobující drápek. Takové zranění pak vydatně a docela dlouho krvácí, i když většinou nezpůsobí potkanovi žádný závažný problém.

Jak vykoupat potkana?

Nejlépe nijak. Jak už bylo řečeno, potkani se myjí jazykem podobně jako kočky a podobně jako kočky nesnáší nucené koupání ve vodě. A zapomeňte na nějaké šampony (i kdyby na nich bylo napsáno, že jsou pro hlodavce). Za normálních okolností potkany není potřeba koupat. Ani když se vám zdá, že nějak moc smrdí. Často má vykoupání takového „smradlavého" potkana za následek, že je cítit ještě víc, protože se snaží co nejrychleji získat zpátky svůj přirozený pach.

Pokud se stane, že se potkan zalepí něčím, co nemůže sám dostat dolů, zkuste ho místo namáčení nejdřív otřít vlhkou žínkou nebo mokrým ručníkem. Ke skutečnému koupání přistupujte jen v nouzi nejvyšší. Zejména pokud má potkan hysterický záchvat jen vidí vodní plochu. Nezapomeňte použít vlažnou vodu, příliš horká nebo studená může potkanovi ublížit. Nedávejte vody tolik, aby se potkan nemohl postavit na dno. A nenuťte potkana ve vodě zůstávat déle, než je nezbytně nutné. Po koupeli ho pak zabalte do suchého ručníku a pořádně ho vytřete. Nepouštějte ho mokrého do studených prostor nebo do průvanu.

Jak vypadá péče o starého potkana?

U stárnoucích potkanů musíme počítat s tím, že mohou začít potřebovat více péče než dosud. Objevují se u nich různé stařecké potíže, třeba chabost končetin, a tak se stane, že začnou zanedbávat péči o sebe. Někdy zaskočí ostatní potkani ve skupině a o starouška se postarají, jindy to zbude na člověka. K pročesání kožichu (zvlášť srst na hřbetě je obtížně dosažitelná) se hodí různé malé kartáčky nebo vyřazený kartáček na zuby. Potkani drbání kartáčem mají většinou rádi, a tak se klidně hodí ho používat i v rámci mazlení se zdravým zvířetem. U staroušků je pak třeba kontrolovat genitálie, protože na penisu se jim může utvořit tzv. zátka – zatuhlá směs moči a semene, která sice nebrání přímo vyměšování, ale může být příčinou infekce vylučovacích cest. Tuto zátku jde nejsnáze odstranit opatrným rozmočením a rozemnutím ve vlažné vodě.

Jak se starat o klec?

Kromě péče o samotné potkany se musíme věnovat i jejich kleci. Denně bychom měli kontrolovat hygienické podmínky uvnitř. Zvlášť, pokud potkanům dáváme čerstvou zeleninu a ovoce nebo jiné „mokré“ krmení (kapsičky pro kočky, maso, kaše,…), je dobré se podívat, jestli všechno sežrali a jestli jim v podestýlce nehnije třeba kousek nedojedeného masa. Zejména v letních měsících se takové zbytky mohou stát zdrojem velmi nepříjemných zápachů. Pravidelné čistění potřebují napáječky, kde se dělají nánosy špíny, a může docházet k růstu řas. K čistění napáječek se nejlépe hodí kartáče na mytí lahví. Někdo také věnuje denně pár minut tomu, aby otřel stopy moči na patrech a vybavení.

Naopak se nedoporučuje čistit kompletně klec denně nebo v intervalu pár dní. Paradoxně pokud takto často čistíte klec, tak o to víc potkani zapáchají. Ve snaze navonět rychle klec zpátky svým vlastním pachem ho produkují více, než když mají své teritorium bezpečně označené. Vhodný interval čistění klece je 2–3 týdny, odvíjí se od velikosti klece, typu a množství podestýlky a taky od toho, kolik je v kleci potkanů, jestli se třeba naučili chodit na záchodek atd. Jednou za tento interval se tedy dělá velká očista, kdy se z klece vyndá všechno vybavení a klec je ideální vzít pod vodu. Ke slovu přijde i „rejžák“, protože jak potkani šplhají po mřížích, je na nich nalepená nečistota. Jako čisticí prostředek se používá Sanytol nebo obyčejný ocet, který dobře pohlcuje pachy. Pokud někdo má dřevěné vybavení, jeho životnost může prodloužit prolitím vařící vodou a vysušením na prudkém slunci. Hamaky lze prát v ruce nebo pračce, nehodí se na ně ale používat aviváž. I prací prášek by měl být šetrný, nejlépe označený jako hypoalergenní. Někdo před praním hamaky odmočí v roztoku octa, aby neměl pocit, že má v pračce něco špinavého. Po dobu čištění klece mohou potkani zůstat ubytovaní v přenosce, malé kleci nebo v boxu.

„Jak zbavit zápachu mříže klece?“

Znáte to, čistíte a čistíte a pořád je z potkaního koutku něco cítit a nakonec přijdete na to, že vám zapáchají mříže. To se stává u chromovaných a jiných klecí bez vhodné povrchové úpravy. Potkani totiž mají docela agresivní moč, která nechráněné mříže naleptává a váže se k nim. Na povrchu vzniká nepěkně zavánějící krusta, na kterou je běžné omytí a otření krátké. Ideální je takovou klec vzít do nejbližší lakovny, nechat opískovat a nalakovat, tím problém vyřešíte navždycky. Pokud ale tuhle možnost nemáte, pomůže vám obyčejný kuchyňský ocet. Tím mříže nastříkejte (třeba ve vaně) a nechte působit. Ocet naruší usazenou krustu a pak jde snáze odrhnout kartáčem. Navíc ocet pohltí zápach. Je to ale řešení dočasné, které je nutné opakovat při každém čištění.

Výběh pro potkany

Pro potkany není výběh nutností, pokud máte dostatečně prostornou klec a zásobujete v ní potkany nějakými zábavami, obejdou se i bez výběhu. Na druhou stranu, pokud máte tu možnost a prostor, není důvod potkanům jejich teritorium nerozšířit. Tedy za předpokladu, že výběh potkani ocení. Každý potkan je nějaký a má nějakou povahu. A tak se může stát, že vy sice nabídnete potkanům výběh, ale oni si ho projdou, zalezou za pohovku a tam budou spokojeně půl dne chrnět. Nebo jako někteří experti se vrátí zpátky do klece. Většinou jsou spíše zvědavější a zkoumavější mláďata a samičky, dospělí samci často radši dají přednost klidu. Je tedy třeba trochu ozkoušet, zda o to vaši potkani stojí.

Místo, které bude potkanům sloužit jako výběh, byste měli vymezit. Lze nechat potkany volně běhat po pokoji, jak se jim zachce, to ano. Jenže je to nejsnazší způsob, jak potkani přijdou ke zraněním. Potkan s přišlápnutým ocáskem strženým z kůže není zrovna radostná záležitost. Jak ale vymezit místo, když potkani umí dobře skákat a vylezou málem i po hladké kolmé stěně? Způsoby jsou různé a odvíjí se od toho, jací vaši potkani jsou. Oproti všeobecnému přesvědčení, že potkani jsou zvědaví a vlezou všude, většina potkanů se do neznámého otevřeného prostoru uchyluje jen neochotně. Stejně tak potkani radši neskáčou do hloubky, pokud nemusí.

Jako venčící prostor se dá využít třeba gauč nebo postel, přes které doporučuji přehodit nějakou deku, u které vám nebude vadit, že je označkovaná. Někdo pro vymezení potkaního výběhu používá systém nástěnných polic, kdy se potkani dostanou z klece na poličky a můžou pobíhat v prostoru, ale jsou příliš daleko od podlahy, než aby se pokusili seskočit na zem. Prostor na zemi lze vymezit ohrádkami, ale ta není pro potkany nepřekonatelná. Když vám potkan vyleze z výběhu někam, kam nemá, můžete ho vzít a vrátit do klece, časem se naučí, že má po zábavě a nebude to dělat.

Potkany musíte mít vždycky pod kontrolou. Pokud není výběh uzavřený (jako třeba voliéra z pletiva), nenechávejte je tam samotné. V prostoru výběhu nemějte nic, co by potkanům mohlo ublížit. Potkani jsou hlodavci a gumové kabely je lákají k hlodání. Jenže když se prohlodají na tzv. živý drát (tedy drát, kterým prochází elektřina), nejen, že vám to může způsobit zkrat a vyrazit pojistky, ale hlavně to může potkanovi ublížit. Elektrický proud dokáže i zabít. Pro ochranu kabelů se prodávají tzv. „husí krky“, plastové trubky, do kterých se ty kabely uzavřou. Než se potkan prohlodá husím krkem, zpravidla si všimnete, že něco nehraje. Nebezpečné jsou pro potkany také některé pokojové rostliny, ujistěte se tedy, že doma nemáte ve výběhu právě jednu z těch jedovatých.

Někdo radí potkany pouštět do výběhu každý den v pravidelnou dobu, já toho ale moc zastáncem nejsem. Mám takovou zkušenost, že si potkani velice rychle navyknou na pravidelnost. Pokud pak náhodou kvůli něčemu nemůžete a do výběhu je nepustíte, budou frustrovaní. Když budete nemocní a nebudete moct potkany do výběhu pustit, budou vám smutně viset na mřížích, protože neděláte to, co podle nich v tu dobu dělat máte. Je lepší, když se naučí, že do výběhu se chodí tehdy, kdy se vy rozhodnete je tam pustit. Pak jim to nebude chybět ve chvílích, kdy výběh není možný.

Pustit potkany do výběhu je snadné, horší je, když už chcete jít dělat něco jiného a potřebujete potkany do klece vrátit. Dobrý způsob je naučit potkany na nějaký signál (třeba cinkání misek, šustění pytlíků atp.), že výběh končí a že se bude podávat svačina v kleci. Když vědí, že je po výběhu čeká v kleci dobrota, budou se vracet ochotněji, než když je uprostřed hry popadnete a strčíte zpátky do klece.

Potkaní výběh je dobré něčím vybavit. Když mají potkani jenom běhat po prostoru, brzy je to znudí. Vhodné jsou různé prolézačky a pelíšky. Někdo potkanům dává i hračky původně určené třeba pro šelmy. Různé míčky s ukrytým pamlskem potkany rozhodně zaujmou. Někteří potkani rádi honí peříčka, můžete tedy využít i různá mávátka nebo udičky pro kočky. A nezapomeňte na tu nejlepší hračku ze všech – tedy sami sebe. Sedněte si s potkany do výběhu a hrajte si s nimi, váš vzájemný vztah to prohloubí a zpestří.

V letních měsících se dá do výběhu umístit také „bazének“ s vodou. Ta poslouží potkanům k ochlazení během veder. I když jsou potkani výborní plavci, velká část domácích potkanů se vody bojí. To proto, že se většinou s vodou nesetkají jinak než v napáječce. Jako bazének může posloužit dno staré klece, velká miska, menší akvárium nebo podobné nádoby. Ze začátku dávejte vody jen málo, teprve pokud zjistíte, že máte doma potkany ochotné plavat, dávejte vodu hlubší. Někteří potkani si neradi máčejí hlavu, jiní si naopak nic jiného, než hlavu, nejsou ochotní namočit. Do vody můžete potkanům nasypat čerstvý nebo mražený hrášek, případně jinou oblíbenou mraženou zeleninu. Bude je to motivovat k tomu, aby se pro dobrotu aspoň trochu namočili.

Zábava pro potkany

Pro potkany je přirozené všude šmejdit a hledat si potravu, proto se dají dobře zabavit hrami, při kterých je cílem najít schované dobroty. K nejjednodušší verzi takové hry nám stačí jedna prázdná rulička od toaletního papíru a nějaký pamlsek. Ruličku na jednom konci zmáčkneme z obou stran dovnitř, aby vzniklo dno, vložíme pamlsek a stejným způsobem uzavřeme druhý konec. Potkani ucítí, že uvnitř papíru něco je a budou se snažit dostat dovnitř. Hru lze samozřejmě zkomplikovat vytvořením složitějších konstrukcí z papíru apod. Dražší variantou pak jsou tzv. interaktivní hračky, které se prodávají hlavně pro psy a kočky, ale existují i modely pro hlodavce. Tyto hračky fungují jako skrýše, do kterých se schovají pamlsky a aby se k nim potkan dostal, musí zvednout nebo posunout víčko. Alternativou jsou různé míčky a válce, do kterých se pamlsek schová a potkan ho má dostat ven kutálením. Někteří potkani se ale zkouší k pamlsku skrz hračku prokousat.

K velmi oblíbené zábavě patří také cokoliv spojené s hrabáním. Někdy si tuto zábavu potkani vynaleznou sami, a to pak končí vyhrabanými rostlinami z květináče, což není úplně ideální. Pokud jim chcete poskytnou hru v podobě hrabání „v hlíně“, musíte také počítat s tím, že je to celkem špinavá zábava. Hlínu, potažmo zeminu, buď můžete nakopat venku nebo koupit. Zeminu z venku je nutné před použitím vypéct v troubě. U zeminy z obchodu to potřeba není, ale dbejte na to, abyste kupovali zeminu neupravenou. Často se totiž prodává obohacená o různá hnojiva pro co nejlepší růst rostlin. To by ale potkanům moc nesvědčilo. Proto si vždy ověřte, že je bez hnojiv (tak se prodává např. zemina pro bio pěstování bylinek). Do „hlíny“ můžete potkanům zahrabat zrní, aby měli co hledat. Někdo dokonce zrní nechává naklíčit a vzejít, takže tím zpestří potkanům nejen odpoledne, ale i jídelníček.

Pro podstatně čistější variantu „hrabošení“ jsou vhodné papírové krabice plněné skartem. Skart je ideální z kancelářského papíru a po použití se dá jednoduše vyhodit. Aby to potkany víc lákalo, můžete mezi jednotlivé vrstvy skartu nasypat zrní nebo pamlsky. Krabici jde použít jak otevřenou, tak zavřenou. Do zavřené krabice stačí vystřihnout pár otvorů a dál si potkani poradí sami. Menší krabice se hodí i do klece, větší se dají použít jako zpestření výběhu. Ve výběhu se dají z krabic sestavovat různé „hrady“ na prolézání.

Pokud patříte k těm zručnějším, můžete z tvrdého kartonu nebo ze dřeva vyrobit potkanům bludiště. Před samotnou stavbou doporučuji si nejprve sednout s kusem papíru a naplánovat, kudy povedou zdi a kudy průchody. Zdi bludiště by měly být o něco vyšší, než je výška potkana a pokud na nich nebude žádný kryt, můžeme počítat s tím, že někteří potkani zkusí vyskočit ven, aby se rozhlédli. Na kryt je ideální deska z plexiskla, aby na šmejdící potkany bylo vidět. Samozřejmostí je, že bludiště bude mít vstupní a výstupní otvor volně přístupný, v žádném případě nezkoušejte potkany v bludišti zavřít. Místo zábavy byste jim mohli spíš uškodit. Do bludiště stačí zase na vhodná místa umístit dobroty a pak můžete sledovat potkany „při práci“. Při stavění trvalejšího bludiště je dobré počítat s tím, že potkani jsou učenliví a pokud budou pamlsky a východ vždy na stejném místě, brzy se naučí cestu a bude po zkoumání. Udělejte tedy bludiště takové, aby se přepážky daly přesouvat.

K vyšším „levelům“ zábavy s potkany, která vyžaduje plnou pozornost nejen potkanů, ale i jejich majitele, je cvičení potkanů různým kouskům. Vždycky s potkany používejte pozitivní motivaci přes pamlsky, tresty na ně moc dobře nefungují. Při cvičení jde použít i klikr. Potkani jsou inteligentní a když je jejich majitel trpělivý, dokáže je naučit přijít na

jméno nebo udělat otočku. Dokonce je může vycvičit k celé sérii triků, aportu apod. Stejně jako u cvičení jiných druhů zvířat je nutné nechávat potkanům dostatečný prostor pro odpočinek a raději učit postupně jednoduché triky a teprve pokud je potkan bezpečně zvládne, přejít k něčemu náročnějšímu. K oblíbené aktivitě s potkany patří překážkový běh, tzv. agility. Samozřejmě majitel neběhá přímo s potkanem, běhá pouze potkan. Jako dráha se dá využít třeba stůl nebo gauč. Na něj se dají rozmístit různé překážky určené k přeskakování nebo prolézání. Nejlevnější překážky se dají pořídit z kartonu, pokud někoho agility začne bavit, může si nechat udělat i překážky dřevěné. Na některých výstavách se dokonce pořádají agility soutěže, kde se měří rychlost překonání dráhy a jak dobře potkan překonal překážku.

Potkaní problémy

Většina problémového chování u potkanů je buď důsledkem nepochopení přirozeného potkaního chování, nebo pramení z toho, že mezi člověkem a potkany nevznikla potřebná důvěra. K první skupině se dá zařadit většina „toaletních" problémů, tedy týkajících se potkaního čurání. Začínající chovatel je často zděšen tím, že se potkan vyčurá nejen na pohovku, kam ho pouští, ale že klidně močí označkuje přímo i majitele. Lidé totiž považují močení za něco poněkud nechutného, jenže pro potkany je moč důležitým prvkem komunikace.

Potkan čurá všude kolem

Svou moč potkani používají jako značkovač – tady jsem byl, tudy jsem šel. Tam, kde má potkan svoje značky, se cítí bezpečně. Když se jim ve známém prostředí objeví něco nového, obezřetně to prozkoumají – a označkují. Jako by si nechávali vzkaz – to už jsem viděl a to znám, nemusím se bát. Kromě toho moč využívají ve vzájemné komunikaci. Nejde jen o učurávání ve snaze sdělit, kdo je zrovna v říji a kdo má nejvíc testosteronu a chtěl by děti. Potkani se močí značkují vzájemně, např. samice si značí přitažlivé samce, mladí potkani značkují staré a dávají jim najevo, že jsou vlastně mláďata a neměl by je dospělý napadat apod. Potkani si močí i na jedlou potravu, aby ostatním potkanům ukázali, co mohou bez obav sníst. Nejspíš právě proto se můžete setkat s tím, že potkani chodí čurat do misky s krmením.

Pokud si tedy vezmete na sebe potkana, a on vás pomočí, není to od něj zlozvyk nebo schválnost. Pouze si vás chce označkovat, aby měl jistotu, že k němu patříte. Nebo vám chce říct, že je ještě malý a nemáte mu ubližovat. U malých mláďat také hraje roli, že dlouho nevydrží, pouštějí moč častěji a ve větších dávkách. Nebo když jsou ve stresu a něčeho se bojí, to vás pak mohou potřísnit i řídkou stolicí, pro kterou se vžilo označení „stresový bobek". Obecně se jako řešení doporučuje mít na mazlení s potkany vyhrazené oblečení, které vyperete jednou za čas. Když máte oblečení poznačené, potkani značky jen případně obnovují, tedy čurají méně než na čisté – ještě aviváží vonící – prádlo.

Potkan hlodá dřevo, plasty, stěnu pokoje, mříže klece…

Hlodání jako takové není problém, ale „vlastnost produktu". Potkani jsou hlodavci, a tak velkou část života prostě tráví hlodáním. Kromě zničeného vybavení o nic nejde, maximálně vás v noci vzbudí kravál. Občas má někdo strach, že když potkani hlodají plastové nebo dřevěné vybavení, tak si můžou spolykaným plastem a dřevem ublížit. To ale zpravidla nehrozí. Když si pořádně prohlédnete potkaní tlamku (pokud vás potkan nechá), zjistíte, že za hlodáky mají takový kožnatý lem. Ten mohou při hlodání uzavřít. Když hlodají něco, co polykat nechtějí, do krku si to nepustí. To ostatně zjistíte, až se jim budete snažit do tlamky podat léky. Normálně tedy i když potkani rozežerou plastové vybavení na kousky, v žaludku žádné mít nebudou. Hlodáním vzniká jemný prášek, který obvykle zapadne do podestýlky a smísí se s ní, takže ho majitel neuvidí.

Potkaní zuby jsou dostatečně silné, aby se prohlodaly betonem. A tak se můžete setkat s tím, že se během výběhu potkani snaží ohlodávat zdi. Nebo když máte klec moc blízko stěny, tak někteří šikulové zvládnou dokonce ohlodávat zeď z klece. Lidi to mají tendence spojovat hlavně s nedostatkem vápníku či jiných minerálních látek. Na to po-

máhá potkanům nabídnout k hlodání kosti nebo případně minerální kámen (bez soli). Ale často je příčina mnohem jednodušší – potkani hlodají stěnu proto, že se chtějí dostat na druhou stranu.

K nejotravnějším potkaním zvykům patří hlodání mříží. Vzniká tím velmi nepříjemný zvuk, který dohnal k šílenství víc potkanářů než má zpěv sirén na kontě řeckých námořníků. K hlodání mříží může docházet z různých příčin. Někdy je na vině touha potkana se dostat ven z klece. Jindy potkan zjistil, že tato činnost spolehlivě zajistí, že se uvidí se svým majitelem. Často je příčinou také obyčejná nuda – v kleci se neděje nic zábavného, potkan je málo utahaný atp. V některém případě může jít dokonce o to, že potkanovi se ten zvuk prostě líbí. Často pomůže prostě potkanovi dát větší prostor, více zábavy a věnovat se mu, když je venku z klece. Můžete mu zkusit zaměstnat hlavu různými interaktivními hračkami. Někdy pomůže běhací kolečko, kdy má mřížohryz možnost se fyzicky vybít jiným způsobem.

Potkan kouše

Kombinací nepochopení potkaní přirozenosti a nedostatkem důvěry mezi potkanem a člověkem vzniká většina problémů s kousavými potkany. Prvním krokem k tomu odstranit kousavost je zjistit, proč potkan vlastně kouše. Někdy jsou ty důvody zjevné. Když si pohladíte kočku a pak strčíte neumytou ruku do hnízda samici, která tam sedí na mláďatech, je příčina kousnutí nasnadě (stalo se mi osobně). Jindy jsou ale důvody kousnutí méně jasné a někdy prakticky neodhalitelné, protože existují jen v potkaní hlavě. Nikdy ale potkan nekouše jen z čiré zlomyslnosti, takové úvahy schopen není. Pokud potkan začne kousat ze dne na den, je dobré začít tím, že ho necháte prohlédnout veterinářem, náhle změny chování mohou mít původ v některé nemoci.

K nejčastějším spouštěčům kousání u potkanů patří stresová reakce, teritoriální chování a „zmýlená neplatí“. To poslední jsou zejména případy, kdy potkanovi dáváte z ruky nějakou dobrotu (např. čerstvé maso) a on vás kousne. Není to proto, že by byl po mase agresivní, ale potkani se řídí hlavně čichem – když cítí pochoutku, chňapnou po ní prst neprst. Pokud máte takové notorické chňapače po prstech při krmení, dávejte jim potravu na lžíci – té to neublíží, a oni si většinou časem odvyknou.

Teritoriální chování může za většinu případů kousnutí přes klec. Potkani totiž mají sklony mříže klece vnímat jako přirozené hranice svého teritoria a zaútočí na vše, co se náhle na hranici objeví. Musí se naučit, že skrz mříže se neobjevuje nic strašidelného, na co by měli útočit. Nepomáhá ale jim skrz mříže dávat pamlsky, pak v domnění, že je to pamlsek, budou taky chňapat po všem. Teritorialita svádí některé potkany si bránit misku v kleci nebo v horších případech celé území klece – pak mohou napadat i lidskou ruku, že jim tam leze. Ke kousnutí je může vyprovokovat, i když se v kleci objeví nečekaný předmět, např. ubrousek, kterým jim chcete otřít patro. U teritoriálních potkanů nejlépe pomáhá se vyhnout situacím, které jejich teritorialitu spouští. Nesnáší-li třeba ruku v kleci, nechte potkana nejprve z klece vylézt ven. Pokud si agresivně brání domeček, prostě mu ho nedávejte (místo domečků jim pocit bezpečí poskytne třeba hamaka).

Při stresové reakci je příčinou kousnutí strach potkana před něčím. Například před lidskou rukou. Tak reagují často potkani, kteří nejsou zvyklí, že na ně člověk sahá. Nebo se kousavost objeví po čase, protože člověk špatně vyhodnotil potkanovo chování a dělal mu opakovaně něco, co se potkanovi nelíbilo. Při odstraňování kousavosti ze strachu je potřeba spousta trpělivosti a pochopení. Neexistuje žádný jednoduchý návod, který by u všech potkanů vedl k zaručenému výsledku. Klíčové je, aby mezi majitelem a potkanem vznikla důvěra. Když se budou obě strany bát, nikam se nedostanou.

Jak seznamovat potkany?

Nejsnáze se seznamují mláďata cca do 3 měsíců. Pokud seznamujeme plně dospělá a podobně stará zvířata, je to horší (zejména u samců). Nové potkany je dobré starousedlíkům představit na neutrálním místě. Tedy někde, kde normálně starousedlíci nepobíhají a nemají místo zafixované jako svoje. Za tím účelem někdo používá například vanu v koupelně (samozřejmě bez vody). Často tradované doporučení postavit klece starých a nových potkanů vedle sebe nedoporučuji, přítomnost cizích potkanů hned za hranicí teritoria může potkany vést k vyšší agresivitě. Když na sebe nemůžou, tak se nemohou ani očuchat a seznámit se. Potkani svou smečku rozeznávají podle pachu, takže jednou z metod, jak je „skamarádit“, je trochu jim s pachy zamíchat. Například tím, že částečně prohodíte podestýlku mezi starými a novými potkany. Když to budete opakovat, časem přestanou druhý pach vnímat jako cizí. Společný stres sbližuje, takže někdy k úspěšnému seznámení stačí dát všechny potkany do jedné přepravky a trochu je povozit třeba v autě.

Hodně propagovanou metodou je seznámení v duně. Dunou se myslí plastový box zhruba o rozměrech 55 × 39 × 27 cm. Do nově vyčištěné duny dáme čistou podestýlku, potkany a připevníme napáječku. Krmení nedáváme do misky, ale sypeme rovnou do podestýlky. Miska by mohla v některých potkanech vzbudit teritoriální chování a to nepotřebujeme. Potkany v duně necháme nejméně několik dní, dokud mezi sebou nepřestanou mít půtky a nezačnou ležet spolu na jedné hromádce. Teprve pak je můžeme zkusit vypustit do normální klece. Tu je lepší zpočátku nechat bez většiny vybavení, aby se potkani při případných potyčkách neměli o co zranit.

Jak poznat, že s potkanem něco je?

Obecně platí, že zdravé zvíře má čisté, jiskrné oči, čistou hladkou srst a kůži bez známek škrábanců nebo stroupků. Vylučuje normální nažloutlou moč a bobky jsou hnědé, tužší a dobře tvarované. Potkan je přiměřeně aktivní – tedy vesele skotačí, když má skotačit, a v době spánku odpočívá. Měl by normálně reagovat na okolní podněty – otáčet se za zvuky, čenichat atp. Pokud potkan apaticky leží a nejde si ani pro pamlsek, něco není v pořádku.

Jednou z prvních známek toho, že s potkanem může něco být, je zvýšená produkce porfyrinu. Porfyrin je načervenalá látka chemicky příbuzná krvi a tvoří se v Harderově žláze, která je umístěna v očnici. Za normálních okolností potkani vylučují porfyrinu málo a většinou se ho během hygieny zbaví – umyjí si ho. U některých línějších nebo starších jedinců se setkáme s tím, že si porfyrin rozetřou po těle a zůstává usazený na srsti třeba mezi lopatkami nebo na bocích. Zvlášť je to vidět na světle zbarvených potkanech, často to vypadá, jako by bílý potkan „rezivěl". To je ale čistě estetická vada, za kterou se maximálně strhávají body na výstavách. Horší je, když potkanovi zůstávají silné nánosy porfyrinu kolem očí a čumáku. To zpravidla značí, že je potkan ve stresu nebo nemocný. Harderova žláza je totiž mimo jiné odpovědná za část imunitní odpovědi organismu. V reakci na onemocnění začne produkovat více cytokinů (imunitních hormonů) a s tím se zvyšuje i produkce porfyrinu.

Že s potkanem není něco v pořádku, můžeme vyčíst i z řeči jeho těla. Sice potkani nedisponují tak rozsáhlou mimikou jako primáti, ale i tak se z jejich výrazu dá poznat, jak se potkan cítí. Zplihlé hmatové vousky, „zploštěný" čumák a přivřené oči ve chvílích, kdy je potkan vzhůru a neusíná, ukazují na to, že cítí přinejmenším nepohodu, v horším případě bolest. U potkanů se standardníma ušima můžeme také pozorovat, že se ušní boltce stáčejí do zašpičatělých „kornoutků" a jsou svěšené spíše po stranách hlavy. Uši zdravých jedinců jsou většinou vztyčené, roztažené a snaží se zachytávat co nejvíc okolních zvuků. Boltce potkanů s dumbo ušima nejsou tak pohyblivé, a proto tak dobře „nemluví".

K dalším známkám toho, že potkanovi „něco je", patří naježená srst. S výjimkou některých variet (např. kudrnatých jako je rex, nebo bezsrstých jako je fuzz) mají potkani srst přiléhající hladce k tělu. V případě podráždění se srst zvedne kolmo ke kůži a potkan začne připomínat ježatou bambuli. Pokud se to stane ve chvíli, kdy mu druhý potkan sebere pamlsek, nebo jde kolem nenáviděná kočka, jde o normální reakci. Potkani se také ježí, když se perou, aby vypadali větší a nebezpečnější. Ale když je potkan naježený, i když jinak klidně leží na patře, znamená to, že mu není dobře. Pokud nemáte doma opravdu velkou zimu.

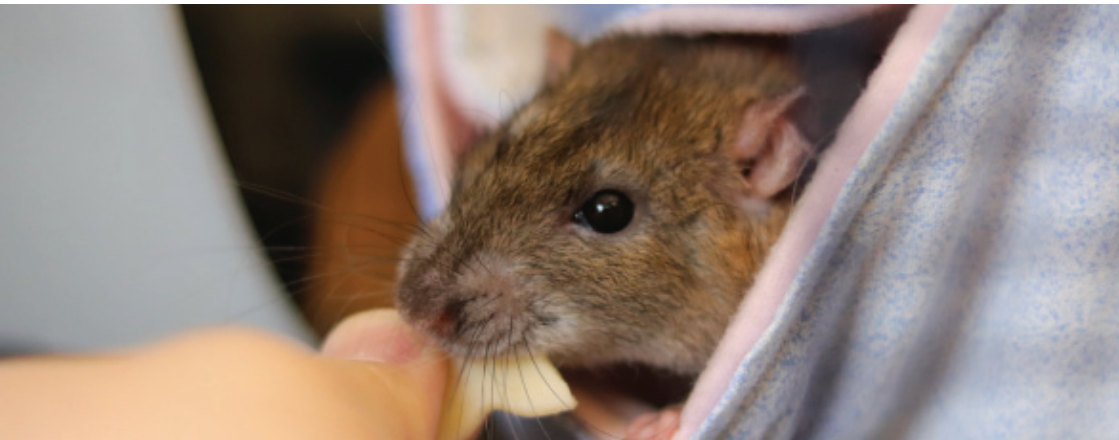

Na nepohodu či bolest může ukazovat i nahrbení těla. Zdravý potkan je při pohybu natažený, podlouhlý válec připomínající torpédo (někdy i rychlostí, jakou se pohybuje). Pokud je potkan během chůze nahrbený (za lopatkami se mu páteř ostře zvedá vzhůru), neběhá a spíš se tak jako šourá, opět je to špatně. Stejně tak není v pořádku, když potkan za sebou tahá „mrtvý", tedy nepohyblivý ocas, nebo jeho zadní nohy při pohybu vypadají spíš jako ploutve.

Mezi příznaky různých onemocnění dále patří pšíkání, prskání, vydávání zvuků podobných holubímu vrkání nebo lapání po dechu tlamou (normálně potkani dýchají nosem). U samic problémy znamená i krvavý výtok z poševního otvoru, což mají lidé někdy tendence zaměňovat s menstruací. Ale potkaní samice nemenstruují jako lidské ženy, mají říji (tu zase nemáme my). Výtoky z nosních dutin, krvavý či zelený výtok z močové papily a vůbec obecně jakýkoliv výtok z otvorů, kde normálně žádný výtok být nemá, je známkou onemocnění. K možným příznakům onemocnění patří také pachy – zápach z uší či náhlá změna pachu potkana – ne že by potkani normálně nepáchli, ale pokud páchnou výrazně neobvykle, třeba nasládle, může to odkazovat na zdravotní problém.

První pomoc pro potkany

Krvácející zranění – kousnutí apod.

Tato zranění nejčastěji vzniknou při rvačkách mezi potkany. Drobné škrábance či mírně natrženou kůži stačí vydesinfikovat (a často to zvládnou i bez toho). U větších ran je v první řadě potřeba zastavit krvácení. Ideální je k tomu mít doma vhodné prostředky (např. gázové čtverce), pokud nemáme, použijeme kapesník, ubrousek, v nejhorším případě alespoň ruku. Krvácející místo je nutné pevně přitisknout a držet několik minut. Existují také zásypy na zastavení krvácení.

Krvácení z drápku nebo stržený drápek

Většinou k tomu dojde při stříhání drápků (např. potkan sebou nečekaně škubne). Ačkoliv drápky krvácí silně a situace vypadá hrozivě, celková ztráta krve nebývá zas tak velká. Podobně jako u povrchových zranění je potřeba na ránu přitlačit gázový polštářek a přidržet, než krvácení ustane.

Stržená kůže z konce ocásku

Příčinou bývá „zadrhnutí" či přiskřípnutí konce ocásku v úzkém prostoru (mezi mřížemi a patrem, nechtěným přišlápnutím atd.). Na první pohled vypadá zranění děsivě – z konce ocásku trčí obratle a místo masivně krvácí. Opět je nutné nejprve zastavit krvácení. Pokud nemáme doma zásyp na zastavení krvácení, můžeme v nouzi nejvyšší nahradit hladkou moukou nebo škrobovou moučkou. Poraněný ocásek je nutné vydesinfikovat a potkana přemístit do sterilní ubikace. Ocásek se často zahojí v podstatě sám, koncové obratle uschnou a odpadnou a na zbytku doroste kůže. Při větším poškození je ale někdy nutná i amputace, proto bychom v každém případě měli zajít za veterinářem na kontrolu!

Zlomeniny a pohmoždění končetin

Nejčastěji vzniknou při pádu nebo „zaseknutím“ v úzkém prostoru. Může vzniknout otevřená zlomenina, vykloubení apod. Je dobré, aby zranění zkontroloval veterinář, jestli nejde o vážnější problém. Jinak na léčbu stačí potkana přemístit do nízké ubikace, aby neměl kde šplhat (ideální je box), a nasadit klidový režim. Postižené místo je dobré natírat některou z mastí na podporu hojení zlomenin a snížení otoku. Nedoporučuje se dávat potkanovi léky proti bolesti, nešetřil by pak postiženou končetinu a hojení by se komplikovalo.

Dušení – překážka v dýchacích cestách

Zpravidla nastane, když potkan něco rychle zhltne nebo sní něco lepivého (např. kaši). Potkan natahuje hlavu dopředu a tečou mu sliny. Někdy ztěžka dýchá a jsou slyšet mlaskavé zvuky. Většinou to do pár minut přejde samo. Může se ale stát, že se potkan začne dusit. V takovém případě mu můžeme pomoct speciálním chvatem: Nejprve se ujistíme, že je před námi volný prostor a nejsou v něm překážky (třeba nábytek). Jednou rukou potkana chytíme pevně kolem krku a druhou za kořen ocasu, alternativně ho můžeme pevně vzít do dlaní oběma rukama. Potkana zvedneme nad hlavu a prudkým obloukem s ním máchneme hlavou k zemi. Samozřejmě ho nesmíme pustit! Pokud je překážka v krku, tento prudký pohyb by ji měl uvolnit. Chvat můžeme několikrát opakovat. Doporučuje se ho používat pouze u dusících se zvířat, pokud potkan dýchá volně, mohli bychom mu naopak uškodit!

Lapání po dechu s otevřenou tlamou a dýchání tzv. „do břicha“

Toto sami doma nevyřešíme, jde o akutní respirační stav, kdy je jedinou pomocí včasné podání léků (antibiotika, kortikoidy). A ty bez veterinárního vyšetření dávat nemůžeme, i kdybychom je měli.

Nemoc nebo falešný poplach?

Každý zvířecí druh má své specifické zvyky a chování, které mohou neznalého člověka překvapit. Někdy je dokonce považuje za projev nějakého onemocnění (např. neurologické poruchy). Přitom se jedná o věci, které k danému zvířeti patří. Čeho se tedy nelekat?

Strašidelně pulsující oči

Někdy si u potkana můžeme všimnout, že se jeho oči rychle rytmicky zvětšují a zmenšují, jako by pulsovaly. Potkan u toho zpravidla hýbe i tlamkou a někdy může vydávat i nějaké zvuky. Rozhodně nevolejte krotitele duchů, potkan není posedlý! Za tohle může anatomické uspořádání potkaní lebky. Totiž, potkani si brousí zuby mimo jiné tak, že rychle melou čelistí, aby se zuby pohybovaly proti sobě. Při tom pohybu se pravidelně smršťují a natahují čelistní svaly, které – protože potkani mají malou lebku – probíhají těsně za očnicemi. Když se sval smršťí (jako když zatnete biceps), vytlačí oční bulvu o pár milimetrů ven z důlku; když se sval uvolní (povolí), bulva se zase vrátí na své místo. Zvenku to vypadá, jako by oči pulsovaly. Anglický termín pro to je „boggling“ (když si to dáte do vyhledávání třeba na YouTube, určitě najdete videa s ukázkou).

Spodní zuby rozjíždějící se do stran

To takhle přijdete k potkanovi, chcete mu dát něco dobrého a najednou s hrůzou vidíte, že ty velké spodní zuby „žahnuté nahoru“ trčí každý na jinou stranu. Stav, který by u člověka potěšil leda dentisty, je jednou z potkaních vychytávek, která zefektivňuje jejich schopnost hlodat. U potkana je totiž levá a pravá půlka dolní čelisti samostatná. Když se u lidí vyvíjí spodní čelist, levá a pravá kost čelisti pevně sroste a vznikne kost jediná. U potkanů k pevnému srůstu nedojde a obě spodní čelisti jsou spojené chrupavkou, která je částečně pohyblivá. A to právě způsobuje, že se dolní hlodáky mohou od sebe vychýlit, rozevírají se a svírají jako nůžky.

„Potkan má žluté zuby. Je to normální?“

Hlodáky (přední zuby) jsou pokryté silnou sklovinou, která obsahuje sloučeniny železa. To dává zubům žlutooranžovou barvu a zpevňuje je tak, že jsou tvrdší než některé kovy. Spolu se silou stisku čelistí (vyvinou i tlak přes 1 kg) to umožňuje potkanům prohlodat se třeba zdí.

Strnulé kývání se ze strany na stranu

V jistém hororovém dílu nechvalně proslulého seriálu se vraždící otec se sekerou „divně kýval“. I potkani se někdy „divně kývají“ a to ve stoje na všech čtyřech, někdy v postavení na zadních. Většinou si toho všimneme u potkanů s červenýma očima, protože ti hůře vidí, a tak tuhle činnost vykonávají častěji. Souvisí totiž právě se zrakem. Když žijete v podzemních norách a na povrch vylézáte převážně za tmy, moc toho k vidění nepotkáte. Potkaní oči proto postrádají některé vlastnosti, na které jsme my lidé zvyklí. Mají sice mnohem širší zorné pole než my, ale prostor, kde se překrývá zorné pole levého a pravého oka (binokulární vidění), je poměrně úzký. Zatímco my vidíme oběma očima najednou široký prostor před námi, což nám pomáhá určovat vzdálenost předmětů v okolí, potkani používají pro odhad vzdálenosti jiný trik. A tím je právě to kývání. Když se potkan kývá ze strany na stranu, jeho oči vidí předmět v dálce chvíli trochu víc zprava a chvíli trochu víc zleva. Z tohoto rozdílu potkaní mozek dokáže určit vzdálenost předmětu, na který se potkan dívá. Tomuto „zaměřovacímu kývání“ se říká skenování, protože pohyb připomíná pohyb skeneru. Se skenováním se nejčastěji setkáme, když se potkan snaží zjistit, co to v dálce jíte, že to tak hezky voní, nebo když má v plánu někam vyskočit (třeba na poličku) a chce vědět, jak je to daleko a jak moc se potřebuje odrazit.

Vibrování ušima a celým tělem

Samička stojí na místě, celá se třese jakoby zimou a uši se jí k tomu třepou, jako kdyby se snažila s jejich pomocí někam odletět. Chcete ji pohladit a ona místo toho uskočí a zase strne, někdy se zadkem vystrčeným nahoru. Ne, to vážně není žádná neurologická choroba. Tak se projevuje potkaní říje. Samička tímhle chováním prostě dává najevo, že je připravena pro samce (ne že by ho za každou cenu musela dostat). Potkaní říje se opakuje zhruba každých 4–5 dnů a každá samička ji může prožívat trochu jinak.

Strnulé sedění na jednom místě

Zatímco se jindy potkan vesele hrne ke dvířkům klece, tentokrát sedí na místě (často někde v rohu) jako pecka, poulí očka a odmítá se hnout, i když mu zamáváte před očima piškotem. Co se stalo? Něčeho se lekl. Potkani strnutím reagují na věci, co je vystrašily – často to jsou nové, neznámé zvuky. V přírodě je tohle chování může zachránit před predátorem, protože když se potkan ani nehne, predátor ho může přehlédnout. U lidí potkany predátoři neohrožují, zato jsou lidské domovy plné nejrůznějších podivných zvuků, které majitel ani nemusí zaznamenat. Ale potkan je dobře slyší. Stačí třeba, že si sousedi koupí nový vysavač, který hučí na trochu jiné frekvenci než ten předchozí. Neznámý zvuk potkana poplaší a ten strne. Tahle strnulost může trvat pár minut, u některých potkanů – plašanů třeba i celý večer. Většinou to přejde „do druhého dne“ samo.

Nemoci potkanů

Potkani jsou malá zvířata a většina problémů u nich postupuje poměrně rychle. Proto pokud se vám u potkana nezdá něco v pořádku, neváhejte a navštivte veterináře. Nemá smysl se ptát na internetových diskuzích, jestli někdo nemá zkušenost s podobným problémem. Jistě, určitě ji někdo má, ale zase vůbec nemá jistotu, že váš problém je ten samý, co měl on. Zejména v případě akutních stavů (potkan lape po dechu, dusí se, silně odněkud krvací, má něco na hlavě) se snažte ho rychle k veterináři dostat, jinak to může skončit fatálně.

Veterináře vybírejte nejlépe takového, který se specializuje přímo na potkany (nebo alespoň na hlodavce). On takový odborník na exotické ptactvo, kladně hodnocený chovateli papoušků, by mohl být léčbou potkana poněkud zaskočen. Už proto, že potkani nemají zobák. Potkan není ani malý pes nebo kočka (nebo kráva či kůň) a má svá specifika, která běžný veterinář ošetřující kočky, psy a králíky prostě znát nemusí. Skutečně dobrý veterinář vám i rovnou řekne, jestli je schopný potkana ošetřit. Ideální je mít dopředu zjištěné (třeba z referencí chovatelů nebo s pomocí http://vet.sochp.cz, který veterinář ve vašem okolí si poradí s léčbou potkanů. Pak v případě problémů víte rovnou, kam vyrazit.

Doporučený minimální obsah lékárničky:

Dezinfekční prostředek

Vyrábí se velké množství přípravků, které ránu zbaví nečistot a mikroorganismů (hypermangan, peroxid vodíku, Betadina na jodové bázi, Septonex na bázi bromu, Livsane ve spreji atd.). Některé přípravky mohou kromě dezinfekčních účinků podporovat lepší hojení ran (např. Vetericyn). Při ošetření dezinfekčními přípravky je nutné číst příbalový leták, kde je návod na použití.

Prostředek na zastavení krvácení

Většinou jde o přípravky na bázi prášku – zásypu, který na postiženém místě vytvoří slabý povlak a místo přestane krvácet (např. Traumacel, Septonex), případně ve formě gelu (Gelita-gel) nebo spreje. Zásyp se vstřebává sám a tělu nijak neškodí.

Prostředek na pomoc při trávicích obtížích

Nejrozšířenějším přípravkem, který se používá v případě průjmu, je tzv. živočišné (nebo aktivní) uhlí. Dává se i v případě některých otrav. Většinou se prodává ve formě tabletek, které potkan nedokáže spolknout, podává se mu tedy rozdrcené a rozmíchané ve vodě. Alternativou jsou podobně fungující přípravky na bázi jílu (např. Smecta).

Prostředek na pomoc či podporu při respiračních potížích

Jako první pomoc se podávají bylinkové čaje určené dětem na nachlazení či průdušky, kde není riziko, že by tam bylo něco, co potkan nemůže. Vhodné jsou také různé bylinkové sirupy (např. jitrocelový, Hedelix, atd.). Na uvolnění zacpaného čumáčku se mohou použít některé nosní kapky (bezpečný a ověřený je např. Nasivin pro kojence).

Další prostředky a materiál

Borovou vodu nebo kapky do očí (např. Ocuflash) na zklidnění podrážděných očí. Pivovarské kvasnice (např. Pangamin) – podporují chuť k jídlu a jsou zdrojem vitamínů skupiny B. Glukopur, Calopet pastu či jiný zdroj snadno dostupné energie. Gázové čtverce, vatové polštářky a tyčinky na čištění ran. Obvazy. Malou injekční stříkačku (bez jehly) – slouží k podání vody či léku do tlamky. Kostivalovou mast na případné otoky, pohmožděniny nebo zlomeniny. Podpůrné přípravky na imunitu (např. betaglukany). Ostré nůžky a pinzetu. Případně také nůžky na drápky.

Pšíkání, prskání, vrkání

Prskáním, pšíkáním či případně výtokem z nosu se zpočátku projevují respirační choroby. Potkani k nim bývají velmi náchylní, někdy mohou chytit bakterie i od svých lidských majitelů. Pokud potkan začne pšíkat, zpravidla se doporučuje mu začít podávat vlažný bylinkový čaj pro děti na nachlazení, a když se to do 3 dnů nezlepší nebo se začne zhoršovat, je nutné navštívit veterináře. Charakteristickým zvukem je vrkání připomínající zvuky vydávané holubem. Při vrkání mívá potkan zasažené i dolní cesty dýchací. Lapání po dechu s otevřenou tlamkou (potkan u toho někdy vydává mlaskavé zvuky) a namáhavé dýchání tzv. „do břicha“ bývají symptomem rozvinutého zápalu plic, kde často nepomůže ani akutní veterinární péče. Respirační choroby tedy není radno podceňovat.

Veterinář potkana vyšetří, poslechne si, v jakém stavu jsou plíce, a obvykle předepíše antibiotika. Někdy je nutné podávat antibiotika dlouhodoběji (i 4 týdny). Pokud nezabírají, je dobré nechat potkanovi udělat stěry a jejich kultivaci v laboratoři, ta umožní veterináři nasadit antibiotika, která mají na danou bakterii největší účinnost. U některých potkanů může respirační nákaza přejít v chronickou formu, kdy potkan pšíká nebo vrká kontinuálně celý život, i když se jinak jeví zdravý.

Stroupky, lysiny, padání srsti

Problémy s kůží jsou nejčastěji způsobeny vnějšími parazity. Ať už jde o zákožky (způsobující svrab) nebo všenky, dobrá zpráva je, že jsou to parazité specializovaní na potkany a maximálně příbuzné druhy. To znamená, že svrab nebo všenky od potkanů nechytíte, nechytí je ani váš pes nebo kočka (ti mají zase svoje). Zdrojem svrabu bývají špatně skladovaná podestýlka a krmení, ale zdroj se špatně určuje. Potkan může být svrabem nakažený i několik měsíců, aniž by na něm byly viditelné známky svrabu. Ušní svrab se projevuje nejprve vznikem krustiček na uších, v případě dlouhodobého zanedbání ušní boltec ztrácí tvar a připomíná spíše květák. Pro kožní svrab jsou typické strupy a škrábance v srsti, pokud není léčen, chlupy vypadávají v takové míře, že jsou v srsti holá místa. Podobně vypadá i potkan napadený všenkami. Ty jsou podlouhlého tvaru a dlouhé několik mm, jsou tedy pozorovatelné pouhým okem. Na chlupech bývají navíc přilepené drobné tečky – hnidy. Všenky se často na domácí potkany dostanou kontaktem s vnějším prostředím, kdy si člověk domů donese nevědomky hnidy nebo všenky nalepené na oděvu nebo botách.

Naštěstí v těchto případech existuje poměrně snadná pomoc, a to jsou antiparazitika. Dříve se používala hlavně léčiva na bázi ivermektinu, který se píchal pod kůži, dnes se na potkany používají šetrnější selamektinové přípravky ve formě spot-onu, aplikují se tedy kapičkou na kůži. Rozhodně doporučuji využít těchto veterinárních přípravků (jsou na

předpis), než využívat babské rady typu mazání postižených míst indulonou. Při ošetření antiparazitiky se musí ošetřit všichni potkani, i ti, kteří zdánlivě na sobě žádné známky přítomnosti parazitů nemají. Mohou být infikovaní skrytě a po čase by fungovali jako rezervoár pro novou nákazu. Po několika dnech od ošetření se doporučuje vyčistit klec, vyprat všechny hamaky či jiné tkaniny, po kterých se potkani pohybují, aby se nemohli nakazit znovu. Ošetření je někdy nutné opakovat.

Hlava na stranu

Pokud má potkan neustále při pohybu i v klidu hlavu nakloněnou na stranu, může to vypadat legračně. Ve skutečnosti je to akutní problém, který vyžaduje bezodkladnou veterinární péči. V lepším případě jde o zánět vnitřního ucha, který narušuje schopnosti rovnovážného ústrojí. Potkan si myslí, že má hlavu rovně, ale my vidíme náklon. Veterinář aplikuje antibiotika a zpravidla dojde během pár dnů ke zlepšení. Pokud by se to zanedbalo, potkan může ztrácet koordinaci a začne „válet sudy".

V horším případě jde o projev „mrtvičky" (náhlé mozkové příhody) nebo jiných neurologických problémů. Kromě náklonu hlavy se může objevit ochablost některých končetin, stáčení těla, potkan není schopný udržet přímý směr nebo se převrací po podélné ose. V případě mrtvičky žádná přímá léčba neexistuje. Dávají se podpůrné léky, které mají za úkol podpořit nervovou činnost a regeneraci. Často se setkáte s doporučením dodávat vitamín B. Kromě toho je nutné dohlížet na to, aby měl potkan dost tekutin a přijímal potravu. Vhodné je také potkanovi masírovat končetiny a provádět rehabilitační cvičení. Stav po mrtvičce se může urovnat zcela nebo částečně, je to individuální, někdy nepomůže nic a potkana je nutné nechat uspat.

Boule a bouličky

Různě měkké či tuhé koule v kůži nebo pod kůží mohou být tukové bulky, abscesy nebo nádory. K tomu, aby se s jistotou dalo určit, o co se jedná, je zpravidla nutný veterinář a laboratorní vyšetření. Tukové bulky bývají malé, tuhé a jsou zcela neškodné. Často se s nimi setkáme u bezsrstých potkanů.

Absces je vlastně zapouzdřený zánět. Zpravidla vzniká po kousnutí, kdy se kůže na povrchu uzavře, ale namnoží se bakterie zanesené hluboko v ráně. Na rozdíl od nádorů mívají abscesy na povrchu často strup, po jehož odstranění je možné absces vyčistit od hnisu a dezinfikovat. To se ale doporučuje dělat u veterináře. Většina abscesů buď zmizí sama, nebo se po vyčištění zahojí. V některých případech je ale nutné udělat kultivaci bakterií z abscesu a nasadit vhodná antibiotika, aby se absces už nevracel.

K nejčastějším problémům u samic se počítají nádory mléčné žlázy. Jedná se o kulovité útvary, které se mohou vyskytnout po celé délce mléčné lišty (tedy od „podpaždí" až po třísla). První, co majitel zpravidla zaregistruje, je „boulička" pod kůží. Tyto nádory se dají docela dobře odstranit operačně, zejména dokud jsou malé. Dalším typem nádoru je nádor hypofýzy. Na živém zvířeti se pozorovat nedá, jeho projevy mohou být individuální (v závislosti na tom, kde přesně nádor utlačuje mozek). Často se objevuje zhoršení motorických schopností předních končetin (tedy schopnost např. držet v předních tlapkách potravu), někdy bývá růst nádoru doprovázen změnami povahy. V současnosti neexistuje žádný způsob léčby nádoru hypofýzy, někdy se daří jeho růst zpomalit podáváním přípravků původně určených k léčbě falešné březosti.

V obou případech jde o nádory tzv. hormonálně dependentní, to znamená, že na jejich vzniku se podílejí hormonální změny, které organismus prodělává v průběhu říje. Proto se jako preventivní opatření doporučuje u samic kastrace. Samice kastrované ve 3–4 měsících věku mají významně snížené riziko vzniku těchto nádorů. Navíc se mladá samice hojí podstatně snadněji a je u ní méně riskantní narkóza, než když se operuje staré zvíře. Dalším rizikovým faktorem pro vznik těchto nádorů je pak krmení, překrmování příliš energeticky vydatnou stravou nebo nekvalitním krmením vede k obezitě a obézní zvířata mají větší riziko, že se u nich nádor objeví.

Někdy se můžeme setkat také s nádorem Zymbalovy žlázy. Tato žláza je umístěna pod uchem a funguje jako mazová žláza. Nádor se projeví nejprve jako boule rostoucí pod uchem, která se časem otevře a potkan má pod uchem velkou mokvavou ránu. Bohužel s tímto nádorem se nedá nic dělat. Není operovatelný, a pokud se do něj začne „rýt“, často to jen urychlí konec. Potkana se „zymbalkou“ necháváme v klidu dožít, a když se začne horšit, je nutné ho nechat odejít s veterinární asistencí.

Přerůstání zubů

Potkanům rostou hlodáky celý život. Pokud z nějakého důvodu dojde k vychýlení hlodáků z normálního skusu, přestanou se řádně obrušovat a může dojít k přerůstání jednoho nebo více zubů. Příčiny bývají různé, nejčastěji jde o důsledek úrazu, kdy se část zubu ulomí. Nebo dojde k růstu abscesu u čelisti a jak absces tlačí na zubní lůžko, dojde k vychýlení. V každém případě je nutné, aby se na zuby podíval veterinář. Přerostlý zub je nutné zbrousit, aby potkana nezraňoval v tlamě. Dříve se zuby štípaly, dnes se toto řešení nedoporučuje. Při uštípnutí zubu může dojít k jeho podélnému rozštěpení a problém se ještě zhorší. Broušení zubu je šetrnější, bohužel se většinou nedá provést bez narkózy. Po zabroušení může dojít k obnově správného skusu (zejména pokud je odstraněna příčina), jsou ale případy, kdy se zub musí zkracovat pravidelně.

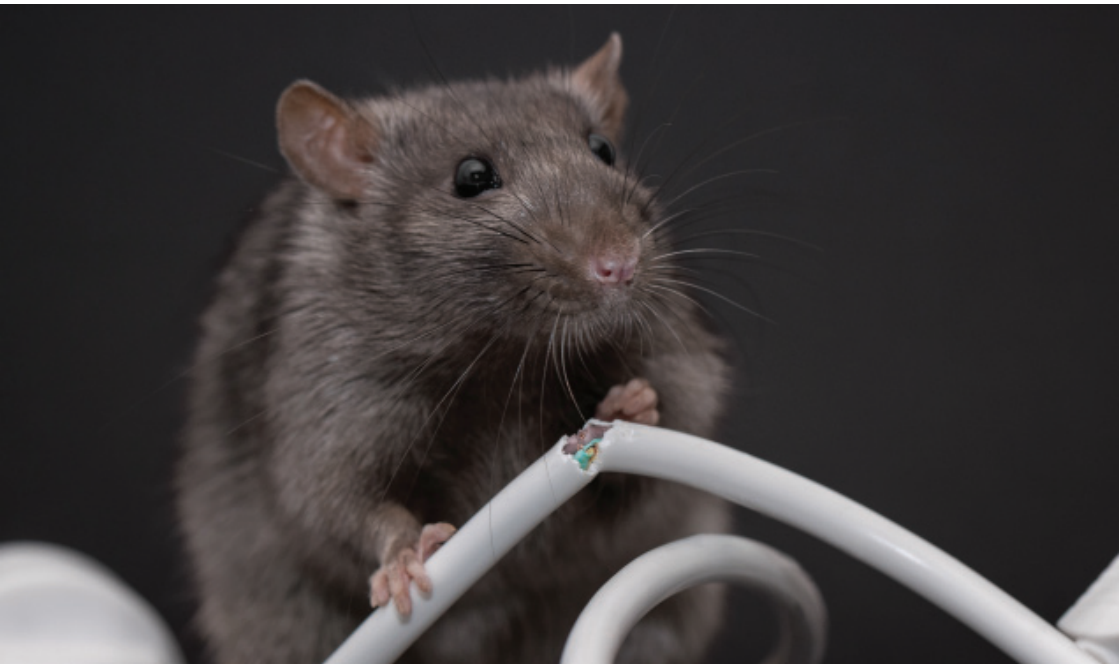

Jak do potkana dostat léky?

V první řadě můžete zkusit potkanovi lék zamíchat do něčeho dobrého. Pokud máte štěstí, nechá se přesvědčit. Dokonce existují potkani, kteří jsou schopní některý lék sníst jen tak (měla jsem za 15 let chovu asi 3 takové). Jako pochutina, kterou lze lék maskovat, se používají nejrůznější masové nebo vitamínové pasty pro kočky. Někde je úspěšné třeba burákové máslo, jinde pomůže jogurt nebo lipánek. Jen si u mléčných výrobků dejte pozor, mohou snižovat účinnost některých léčiv. Léky tekuté se dají do krmiva zamíchat snadno, pevné prášky je nutné nejprve rozdrtit na jemný prach. Pasty nedávejte moc, jen tolik, co zvládne potkan na posezení vylízat třeba ze lžičky. Jinak hrozí, že nedojí a nedostane do sebe celou léčebnou dávku.

Pokud máte smůlu, potkan se nenechá ošálit ani voňavou paštikou, a lék sám nepřijme. Bohužel, nemá z toho rozum a nedá se mu vysvětlit, že tu ošklivě chutnající věc má sníst, aby mu bylo lépe. V takovém případě je nutné mu lék podat jakýmkoliv způsobem. Spousta majitelů se bojí proti potkanovi použít trochu síly, protože to pro něj není tak docela příjemné. Musíte si uvědomit, že to děláte v jeho zájmu. Čím rychleji a bez emocí to uděláte, tím rychleji to bude za vámi oběma. A hlavně tím méně to bude potkana stresovat. Když kolem něj budete poskakovat s tím, že „chudáčkovi maličkému teď trošičku musíte ublížit", o to ve větším stresu budete vy i potkan. Jsou prostě chvíle, kdy to chce ráznost a rychlost.

Jak tedy na to?

1. **Připravte si všechno dopředu.**
   Potřebujete injekční stříkačku (samozřejmě bez jehly), do té dáte lék. Když máte hodného veterináře a podáváte lék tekutý, připraví vám jednotlivé dávky do stříkaček už v ordinaci, takže stačí sundat ochrannou čepičku a jste připraveni. Jinak si musíte patřičnou dávku nachystat sami. Lék rozdrtit na jemný prášek, zakápnout trochu vody a natáhnou do stříkačky.
2. **Potkana pevně chyťte za kožní řasu za krkem a zvedněte** (*A*).
   Když to uděláte dobře, na chviličku strne a nebude se hýbat. Je to reflex, který mají potkani od mláděte. Když je matka přenáší z místa na místo, chytne je za kůži na krku a oni ochabnou, aby se jí nepletli pod nohy. Podobný reflex je známý třeba u koťat. Nemusíte se bát, že mu tak ublížíte.
3. **Tu chviličku využijte k tomu, že mu stříkačku vsunete z boku za hlodáky.**
   Měla by směřovat mírně směrem ke krku, aby se vyhnula kožní řase, která potkanovi uzavírá ústní dutinu při hlodání něčeho, co nechce polykat.
4. **Vstříkněte lék.**
5. **Postavte potkana zpátky na zem a strčte mu do pacek piškot nebo jinou ňamku.**
   Čím rychleji tohle provedete, tím větší je šance, že potkan překvapením nestihne zareagovat a lék skončí tam, kde má být. Pro někoho je ale úchop za kožní řasu náročný, bojí se, a proto ho nezvládne provést správně. V takovém případě můžete zkusit metodu „burrito". Potkana pevně zabalíte do utěrky, kterou přidržíte za krkem potkana. Pak pokračujete stejně jako v bodě 3. Tahle metoda připadá někomu méně drastická, ale zase jsou potkani, kterým balení do utěrky způsobí větší šok než úchop za kožní řasu.

Samozřejmě, nejlepší je, když jste na to dva. Jeden podává lék, druhý potkana fixuje. Způsobů, jak potkana na chvíli zafixovat je vícero. Někdo používá úchop rukou, kdy hlavu potkana fixuje mezi ukazováčkem a prostředníčkem, zbylými prsty objímá potkana pod předníma a druhou rukou jistí zbytek těla (*B*). Fixovat lze i jemným přitlačením na pevnou podložku, kdy jednou rukou tisknete potkanovi na lopatky a druhou ho přidružujete za konec ocasu.

Každá domácnost si časem pro podávání léků potkanům vypěstuje vlastní metodiku, jak na to nejlépe. A také záleží na potkanech, někteří jsou povahou hadroví a nechají si dělat cokoliv, na jiného abyste si k podávání léku vzali na sebe i brnění. Nepromokavé.

Úchop A

Úchop B

„Je můj potkan fit aneb… Není tlustý?“

Nejde jenom o vzhled jako takový, ale tlustí potkani mohou mít zdravotní problémy. Proto je dobré vědět, jestli je třeba nekrmíme příliš. Průměrná váha dospělé samice je kolem 350 g, u samců se průměr pohybuje kolem 500 g. Váha nám toho ale moc nenapoví, protože i když budou dva potkani vážit stejně, jeden může být velký a je v optimální kondici, zatímco druhý, malý, bude při stejné váze obézní. Nelze tedy hledět pouze na váhu, ale musíme se podívat na celého potkana.

Podvyživený

Kosti viditelně vystupují pod kůží, můžeme pohledem „počítat“ ocasní obratle, i v klidu u potkana vidíme žebra a lopatky, kyčle. Hlava vypadá v poměru k tělu velká. Do takového stavu se potkan dostane nedostatkem výživy, s tím se často pojí i nehezká řídká srst a prosvítající kůže.

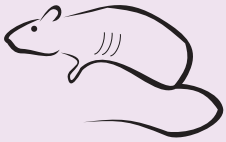

Vyhublý

Kosti nejsou výrazně viditelné, ale i v klidu působí potkan lehce „kostrbatým“ dojmem. Zejména je to dobře poznat na ocase, který je sice hladký, ale jsou vidět oblouky obratlů. I na pohmat je ocas výrazněji kostnatý. Břicho je spíše vtažené dovnitř než vypouklé.

Optimální

Potkan má hladké obrysy, při pohybu se viditelně objevují lopatky (zejména např. pokud potkan hledí z poličky dolů), hmatem je lehce cítit páteř. Ocas je hladký, linie rovné, ale obratle se dají nahmatat. Břicho je mírně vypouklé, ale při normálním pohybu ho potkan bez problémů nese nad zemí.

Blahobytný

Výrazněji válcovitý profil, při pohybu se zejména za předními končetinami objevují tukové záhyby, lopatky je obtížnější nahmatat. Ocas je silný a nejsou v něm znát obratle. Břicho je vypouklé a potkan ho může častěji tahat po zemi. Když potkan leží, působí „rozkydlým“ dojmem více než obvykle.

Tlustý

Při pohledu zepředu potkan vleže připomíná napůl rozpuštěný kopeček zmrzliny. V pohybu táhne břicho po zemi a celkově působí dojmem, že po podkladu spíše teče, než běží. Hlava v poměru k tělu vypadá, jako by patřila o několik čísel menšímu potkanovi. Může mít potíže se přetočit ze zad na břicho.

Co s nečekaně březí samicí?

To si takhle pořídíte samičku z nevhodných podmínek (nebo to klidně může být i „zaručený" samec z obchodu se zvířaty) a co se nestane? Najednou jí začne růst břicho, má rozšířené boky a celkově začíná připomínat hrušku. K tomu se začne chovat podrážděně, a dokonce může i kousat. Dobrá zpráva je, že pokud nebudete mít ještě větší smůlu, většina samic si poradí s březostí, porodem a odchovem sama. Jen je potřeba se na to přichystat.

Během březosti potřebují samičky kvalitní a dobře stravitelné krmení. Nedoporučuje se překrmovat, to může vést k problémům u porodu. Potkaní samice jsou březí cca 3 týdny (21–25 dní). Bohužel když nevíte, kdy došlo ke krytí, můžete dobu porodu jen odhadovat. Známky blížícího porodu se u každé samice projevují jinak. Pár dní před porodem některé tak jako „poklesne" břicho (když stojí na zadních, je to vidět lépe). Nalévají se cecíky. Samice se snaží stavět hnízdo. Tou dobou bychom ji měli přesunout do porodny.

Jako porodna se dobře osvědčují plastové boxy typu „duna" nebo nízké klece. Do porodny se dává podestýlka, miska s jídlem a napáječka. Důležité je přichystat samici hnízdní materiál. Nejvhodnější jsou papírové kuchyňské utěrky (toaletní papír ne, ten se při kontaktu s vlhkostí rozpadá) natrhané na menší kousky. Ne každá samice si hnízdo staví. Domečky se nedávají (podporují agresivní chování a ztěžují kontrolu vrhu), hamaky a patra se nehodí, protože samice by se mohla rozhodnout rodit na nich. Většinou se doporučuje samici nechat samotnou. Pokud je ale plašší a zatím na vás není zvyklá, můžete ji nechat s potkaní společnicí, které důvěřuje. Samotný porod probíhá celkem rychle, během pár hodin je po všem. Začne mírným krvácením z dělohy a objeví se stahy. Samice při nich vypadá jako by se snažila obrátit naruby od zádi k čumáku. Jakmile se objeví první hlavička, samice zůstane sedět na zadních a předními pomáhá mláďatům ven. Všechny olíže, ukousne jim pupeční šňůry a placenty sežere. Rodící samičku nerušte, ve stresu by mohlo dojít ke komplikacím.

Po porodu si samice mláďata uspořádá v hnízdě a začne je kojit. Novorozená mláďata mají tenkou průsvitnou kůži, pod kterou je po nakojení vidět světlá skvrnka na břiše (mírně vlevo). To je mléko v jejich žaludku. Samici po kojení můžete zkusit kousek odlákat na nějakou dobrotu a když sleze z hnízda, můžete provést rychlou kontrolu vrhu. Stačí mrknout, jestli mláďata mají plné bříško. V této době se nedoporučuje do hnízda moc zasahovat. Na mláďata se sice dá sahat od narození, ale kvůli fotkám a koukání na pohlaví není nutné samici rušit, ono to pár dnů počká. Samice se chovají různě, některé na mláďatech sedí nonstop, jiné je v hnízdě zaházejí ubrousky a podestýlkou a přijdou jen kojit. Pokud je samička normálně aktivní a mláďata jsou růžová a tichá, neplašte se tedy, že na nich nesedí. Pokud mláďata pískají, počkejte, zda si jich samice začne všímat a půjde je nakrmit. Může se stát, že samice některé z mláďat sežere. Neděste se, ona ví, co dělá. Mládě mohlo být již mrtvé, anebo vycítila, že mládě není úplně v pořádku.

Den, dva po porodu si můžete mláďata už prohlédnout lépe. Nikdy samici nestrkejte jen tak ruku do hnízda, můžete skončit s kousancem. Nejlepší je vylákat ji ven z klece, dát do přepravky třeba s kouskem tvarohu a pak se teprve podívat na prcky. Neprotahovat to. První dny z hnízda jen vyndejte zakrvácené utěrky, dejte samici nějaké čisté na doplnění hnízda a podestýlku nechte. Čistit můžete až tak po týdnu, ale i v té době nechte hnízdo netknuté. Mláďata už můžete hladit, alespoň si začnou zvykat na lidské pachy a lidskou ruku. První dva týdny je všechno důležité na samici, vy ji musíte jen kvalitně krmit. Výroba mléka je náročná a samice musí dostávat dostatek živin. Od 2 týdnů věku jsou mláďata již osrstěná, courají po kleci, ochutnávají normální jídlo a začnou se jim otevírat oči. Od matky mohou ale až po 5 týdnech věku při váze 100 g.

Samec nebo samice?

U plně vyvinutých potkanů bývá záměna téměř nemožná, pokud vynecháme anomálie typu kryptorchismus (nesestouplá varlata), popřípadě u samic chybějící poševní vchod. Pokud si však nejste jisti, jak bezpečně poznat samce od samice, můžete se řídit následujícími znaky:

Samice

Mezi čurátkem (močovou papilou) a kakátkem (řitním otvorem) se nachází hvězdička (poševní vchod). Dále si můžeme všimnou cecíků (mléčných žláz), kterých má samice 6 párů.

Samec
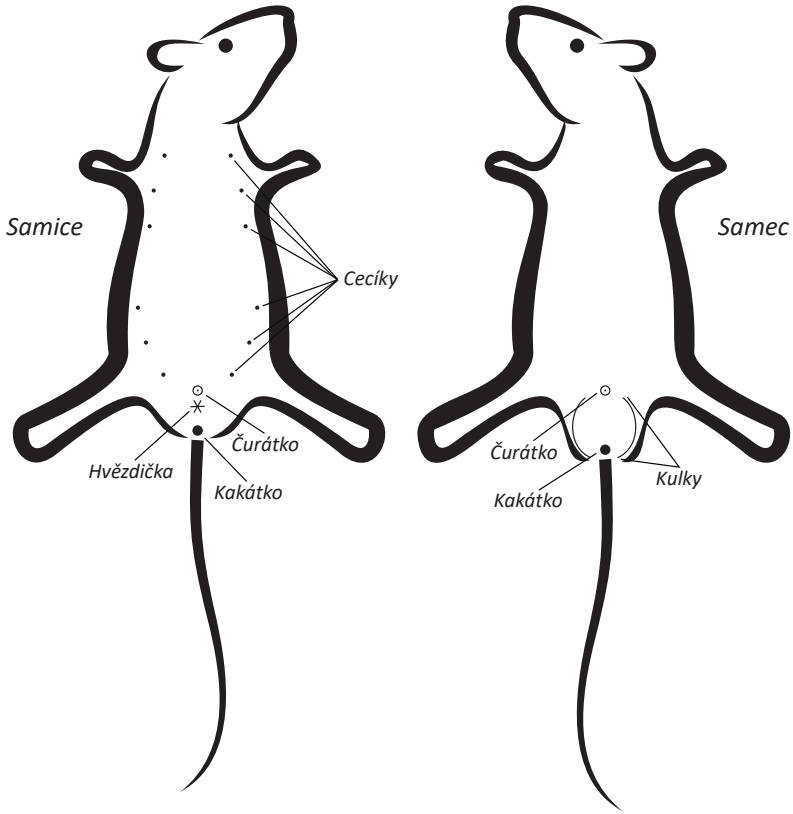
Vzdálenost čurátka a kakátka je větší než u samic a zcela chybí hvězdička. Pokud samec kulky (varlata) zrovna vlivem stresu či zimy nezatahuje, jsou zřetelné na první pohled. Pozor na záměnu samce, který zatahuje kulky, a samice, která má bobek na cestě. Těsně před vyprázdněním se samice vypadají, jako by měly malé kulky. Zní to úsměvně, ale i takové omyly se stávají. Dále u samců nenajdeme cecíky.